సుయోధనవిజయము.

శ్రీ సీతారామాంజనేయ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడియె.

రాజమహేంద్రవరము.

1927

సుయోధన విజయము.

కర్త

కోటమర్తి చినరఘుపతిరావు.

కాకినాడ.

[వెల ఒకరూపాయి.

కృతి.

చ. శ్రేశేయునినన్నుగాంచితనతమ్మునికిం బెనుపంగనిచ్చె
నా జనకుఁడు పిన్ననాట; మనసారగనన్ బదునైదువ
త్సరాల్। బెనిచి యనంతరంబున దివిన్ బడసెన్ పిన
తండ్రినాకుదాఁ। గనిన సమస్తసంపద లఖండముదం
బున నందఁజేయుచున్ ॥

గీ. ఏను పితృవాక్యపాలనాభీష్టుఁడౌచు
దెగు ప్రతాపసింహుచరిత్ర దృశ్యకావ్య
గతిని రచియించి కృతినొసంగితిని తల్లి
దండ్రులకు మున్నె జన్మంబు ధన్యమొంద.

గీ. జన్మ మొసఁగిన పితలను సంస్మరించి
వారి ఋణమును దీర్పగా వలయుగాన
ప్రథమ కృతినేగృతినొసంగి వారిఋణము
చెలఁగ తీర్చుచు సంతసించితినిమదిని.

గీ. పెంచిపెద్దగజేసిన ప్రేమమూర్తి
కీసుయోధనవిజయంబు నేనుగృతిగ
పరమభక్తి విశ్వాస తాత్పర్యగరిమ
నందఁజేసితి నే హృదయార్పణముగ.

గీ. నన్ను దయతోడఁ బెంచె శితన్నతండ్రి
మమతబోషించె రామ లక్ష్మమ్మతల్లి
కాన వారలకీకృతి నే నొసంగి
స్థిర సుకీర్తుల వారి వర్తింపఁజేతు.

కోటమర్తి చినరఘుపతిరావు.

తొలిపలుకు.

కావ్యములు ద్వివిధములు. శ్రవ్యములనియు, దృశ్యములనియు నవి పిలువఁబడును. ప్రబంధాదులు శ్రవ్యములు; రూపకములు దృశ్యములు. ఆంధ్రవాఙ్మయము సంస్కృతవాఙ్మయకాలమునకుఁ బిమ్మట నభివృద్ధిలోనికి వచ్చినది. కావున నాంధ్రవాఙ్మయ మభివృద్ధిలోనికిరాక పూర్వమే సంస్కృతమున శ్రవ్య దృశ్యకావ్యములు పెక్కులు బయలుదేరినవి. మహాకవులు వేనవేలు బయలుదేరిరి. సంస్కృత వాఙ్మయములో శ్రవ్యదృశ్యకావ్యాదులే గాక, గణిత జ్యోతిషశాస్త్రాదియుత్కృష్ట గ్రంథములు పెక్కులు బయలు వెడలినవి.

ఇట్టి సంస్కృతభాషాసంపర్క మాంధ్రభాషకొంచెము ప్రాముఖ్యము నహించినది. ఆంధ్రభాష మొదటఁ గొంతకాలము వఱకు గ్రంథాదులు లేక వాడుక భాషగా మాత్రము నుండెనని యటుల వాఙ్మయ చరిత్రములవలన ద్యోతకమగుచున్నది. పదియవ శతాబ్దములోఁ బుట్టిన మొదటి కవి నన్నయభట్టారకుఁడు. ఈతఁడు సంస్కృతభారతమును దెనిఁగింపఁ బ్రారంభించెను. ఈతని పిదపఁ బెక్కు కవులు బయలుదేరిరి.

వీరుచాలనటకుఁ బురాణాదికములఁ దెనిఁగించినట్లులఁ దెలియుచున్నది. కాని, స్వతంత్రగ్రంథములను వీరు రచించుట తక్కువ.

స్వతంత్రగ్రంథములు శ్రీకృష్ణ దేవరాయల కాలమునఁ బుట్టినవి. కాని యీగ్రంథములైనను వివిధ విధములుగా గాక, నొక్క ఫక్కినే యలరారినవి. అది ప్రబంధఫక్కి. కావుననే యాంధ్రవాఙ్మయమున శ్రవ్యకావ్యములే గాని, దృశ్యకావ్యములు మొట్టమొదట బయలుదేరలేదు. ఆంధ్రభాషలో మొట్టమొదటి దృశ్యకావ్యమును క్రీ. వె. 1420 సం॥ ప్రాంతమున వినుకొండ వల్లభరాయఁడను ప్రాచీనకవి క్రీడాభిరామ మను దశవిధ రూపకములలో నొక్కటై యొప్పు వీథినాటకమును దెనుఁగునరచించెను. ఈతఁడు శ్రీనాథుని కంటెఁ గొంచెము ముందటివాఁడు. ఇతని తరువాత శ్రీనాథుఁడు కూడ వీథినాటకమును రచించినట్లొక్క ప్రతీతిగలదు; కాని వీరేశలింగముగారు శ్రీనాథుఁడు వీథినాటకము రచించుట యసంభవమని వ్రాసియుండిరి. ఏది యెట్లున్నను, శ్రీనాథుఁడు కూడ వీథినాటకమును బ్రీతితో ననుసరించి వ్రాసియుండిన నది రెండవ దృశ్యకావ్యము కాఁగలదు.

ఈతని పిదప శ్రీకృష్ణదేవరాయల కూతురైన మోహా
నాంగి, యొకనాటకమును వ్రాసినట్లులఁ దెలియుచు
న్నది. కొందఱి గ్రంథములను బట్టి చూడఁగాఁ గొం
దఱు నాటకముల రచించినట్లుగాఁ గానబడుచున్నది.
కాని యాగ్రంథము లిప్పు డెచ్చటను గానవచ్చుట
లేదు. తరువాతఁ బ్రహ్లాదాది గీతరూప నాటకములు
బయలుదేఱెను. కాని, యీగీతరూపనాటకము లెవ్వ
రురచించిరో సరిగ దెలియవచ్చుటలేదు. ప్రస్తుతకా
లమున, మహామహోపాధ్యాయ పరవస్తు వేంకట
రంగాచార్యయ్యవార్లంగారు శాకుంతలము ప్రబోధ
చంద్రోదయమును నాంధ్రీకరించిరి. పిదపమహామ
హోపాధ్యాయ కొక్కొండ వేంకటరత్నకవిగారు,
నరకాసుర విజయవ్యాయోగాదుల రచించిరి. అటు
పిమ్మట వేదము వేఁకటరాయశాస్త్రులుగారు, వావి
లాల వాసుదేవశాస్త్రిగారు,కందుకూరి వీరేశలింగము
గారు, వడ్డాది సుబ్బారాయప్రభృతులు పెక్కునాట
కములను రచించిరి. ఈక్రింద దశవిధరూపకములను,
అవి రచించిన కవులను నేనెఱింగినకొలంది వేర్కొను
చున్నాను.

ప్రకరణము:—మృచ్ఛకటికము

వావిలాల వాసుదేవశాస్త్రిగారు

తిరుపతివేంకటేశ్వరకవులు

నాటకములు:—శాకుంతలాదులు

కందుకూరి వీరేశలింగముగారు

వడ్డాది సుబ్బారాయఁడుగారు

ధర్మవరం కృష్ణమాచార్యులుగారు

భాణములు:— వసంతవిలాసభాణము

దేవులపల్లి నృసింహశాస్త్రిగారు

వ్యాయోగములు:—

నరకాసురవిజయవ్యాయోగము

కొక్కొండ వేంకటరత్నకవిగారు

మధ్యమవ్యాయోగము

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు

సమవాకారము:—రంగరాయకదనసమవాకారము

కాళ్ళకూరి సాంబశివరావుగారు

వీధి:—క్రీడాభిరామము

వినుకొండ వల్లభరాయఁడు.

శ్రీనాథుడు

అంకము, ఢిమము, ఈహామృగము, [తెలియదు]

ప్రహసనము:— కందుకూరి వీరేశలింగముగారు
(వీరిగ్రంథములు లక్షణయుతముగ లేవు)
నాటిక:—కందుకూరివీరేశలింగముగారు
విలాసిక:— మంగతాయి
కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు
పై రెండురూపకములునుపజాతినాటకములకుఁ జేరినవి.

ఇంతియెగాక పెక్కునాటకములుఇంగ్లీషు(English) భాషనుండియు, వంగ (Bengali) భాషనుండియు, హిందీ [Hindi] భాషనుండియుఁ బరివర్తనములు చేయఁబడినవి. ఈనడుమ బయలుదేరిన నాటకములందుఁ బద్యములకంటె పాట లెక్కుడుగ నుంచి గ్రంథముల రచించుచుండుటచే నాగ్రంథములకు విలువ తగ్గినదని నానమ్మకము. ఈపాటలు పారసీకపద్ధతి ననుసరించి వాడుచున్నారు. కావునఁ బ్రస్తుతకవులు పాటలనాటకముల రచించుటలో నిమగ్నులైరి. నటులు వానినిఁ బ్రదర్శించుటలో నెంతయైన శ్రమఁ జెందుచున్నారు. వాఙ్మయమంతయుఁ బాటలలో నింపివేయఁబడినప్పటికిని నేఁడే యీ నాటకముల విషయములో నొక క్రొత్త యాందోళనము బయలుదేరినది. పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారు శ్రీపాదకామేశ్వర రావుగారు

నాటకములపద్ధతిని మార్చవలెనని విశేషప్రయత్నములఁ జేయుచుండిరి. నాటకములయందు గద్యపద్యములేకానిపాట లుండరాదని యొకరును, నాటకములు గద్యాత్మకముగానే యుండవలెనుగాని పద్యములే యుండరాదని వేఱొక్కరును వ్యాసములఁ బెంపొందించుచు వచ్చిరి. వారివారి యాశయములను బట్టి నరసింహారావుగారు-రామాయణనాటకములను బెక్కుయితరగ్రంథములను; కామేశ్వరరావుగారు-చంద్రగుప్త, సోహ్రిబురుస్తుము మొదలైన గ్రంథములను, రచించి భాషాసేవ యొనర్చుచుండిరి. ఈగద్యాత్మకములైన నాటకములపై నొక క్రొత్తమార్పు వచ్చినది. అది నాటకమంతయుఁ బద్యరూపకముగా వ్రాయుట. ఇది యాంగ్లేయనాటకరచనాపద్ధతి ననుసరించి వచ్చినది. ఇట్టి నాటకములకు మొదట దారి తీసినవారు వావిలాల వాసుదేవశాస్త్రిగారు. వీరు (Julius Ceaser) "జ్యూలియస్సీజరు" అను నాటకమును పద్యముగ వ్రాసియుండిరి. వడ్లమారి పద్మనాభరాజుగారు కూడ [Othello] ఒథెల్లో నాటకము నిట్లే తెనిఁగించిరి. కాని పూర్వకాలములో నిది రుచింపకపోవుటచే, నీగ్రంథముల నాదరించువా రంతగా

లేకపోయిరి. ఇప్పుడు తిరిగి విశాఖపట్టణము, గంజాం జిల్లాలలోఁ బద్యాత్మకములైన నాటకములు బయలుదేరుచున్నవి. కాని వారు నాటకముల గణము మాత్రము ప్రధానముగాఁ జూచుకొని, యతి ప్రాసముల వదలివేసి, రచియించుచుండిరి.

అట్లు వ్రాయుటచేఁ గవిత్వమున కుండవలసిన లక్షణాదులు లోపించిపోవుటయేగాక సహజమాధుర్యముకూడఁ గొంతవఱకుఁ జెడినదని తలంచవలసివచ్చినది. నియమరహితమైన చంపకోత్పలమాలికలలో నాటకమును రచించుటకంటె సీసములో రచించిన మిక్కిలి బాగుగ నుండి యుండును. [Blank verse] సర్వసాధారణముగా నాంధ్రములోని సీస గీతమాలికలఁ బోలియుండును. గీతపద్యపాదము చిన్నదియగుటచే బెద్దవిషయమును చెప్పవలసి వచ్చినప్పుడు పాదపూర్ణశబ్దములు ప్రయోగింపకుండ రచించుటకు గొంచెముపనిపట్టును గాని సీసపాదములో రచించిన పాదము పెద్దదిగానుండుటచేతను, విశ్రమస్థానాముల కెడము బాగుగనుండుటచేతను, నట్టిపాదపూర్ణశబ్దములఁ బ్రయోగింపకుండ రచింప ననువగును.

దీనంజేసి నాటకము పద్యములో నుండుటయేగాక

నియమబద్ధమై శాస్త్రసమ్మతమై యుండునని విన్నవిం
చుచున్నాను.

నేనీ సుయోధనవిజయమను నేకాంక నాటకమును
యవన పద్ధతిని (Grecian dramas) రచియించితిని.
మా మామగారైన బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్య
శాస్త్రులుగారితో భారతవిషయిక ప్రశంసవచ్చినప్పు
డెల్ల భారతమందలి ధర్మము కౌరవపక్షమున నున్న
దని చెప్పుచువచ్చిరి. అంతియె కాక కురుపాండవ దాయ
భాగముం గూర్చి వారు విపులముగాఁ జర్చించి యుండు
బాండవులకు వారసత్వమే లేనట్లు రచియించియుండిరి.
వారివాదములును వ్రాతలును తెలిసికొనిన పిదప
భారతమును తిరిగి జాగ్రత్తగా చదువుటచే భారత యు
ద్ధమందలి నిజమైన ధర్మము విజయము సుయోధను
నకే వచ్చునదని దృఢాభిప్రాయుఁడనై యీసుయోధన
విజయమును వ్రాయుటకుఁ బూనుకొంటిని. భారతము
నందు మహాభక్తివిశ్వాసములు గలవారికి నాగ్రంధ
ముపై కోపము రావచ్చును. వారికి భారతముపై నెట్టి
భక్తివిశ్వాసములుగలవో నాకుఁగూడ నట్టి భక్తివి
శ్వాసములే సంపూర్ణముగ గలవని హృదయపూర్వక
ముగా విన్నవించుకొనుచున్నాను. కాని భారతమునం

దలి యితివృత్తములోని లోపములఁ గూర్చి ప్రజల కుఁ దెలుపు నుద్దేశముతోడను, విషయమును శాంత ముగ గ్రహించి చక్కఁగ విమర్శించి మంచిచెడుగుల నెల్ల వివరించి తెలుపు పెద్దల యభిప్రాయము లాయా విషయములపై తెలిసికొనవలెనను నభిప్రాయము తోడను నే నీగ్రంథమును రచించి ప్రకటించుటకు సాహసించితిని. ఇందు స్ఖాలిత్యములేమైనను న్న ద్వితీయముద్రణమునందు సవరించు కొందును. పద్యరూప మున వ్రాసిన నాటకమునకు నాందీప్రస్తావనము వచన రూపమున నుండినబాగుగ నుండదని తలఁచి సీసమాలి కగ దానినిఁ గూడ రచించితిని.

రాజమహేంద్రవరము. 17—7—1927

విధేయుఁడు
కోటమర్తి చినరఘుపతిరావు
గ్రంథకర్త

పీఠిక.

ఈ శతాబ్దములో నాంధ్రసారస్వతాభివృద్ధికలిగినదో లేదో నిర్ణయించుట కింకను వలనుపడదు. కాని తెలుగు సాహిత్యచరిత్రకొక నూతనయుగము ప్రారంభమయిన దనుమాట సత్యము. భాషావిషయములో స్వతంత్రత కావలయునను వాద మింకను సంపూర్ణముగ నిదర్శనబద్ధమని నిర్ణయింపఁ బడకపోయినను నాంధ్రయువకు లెల్లరు స్వతంత్రతయె వాంఛించుచున్నటులు కన్పట్టుచున్నది. కథలు, నాటకములు, గేయములు, పద్యములుకూడ గ్రామ్యమున ప్రస్తుతము వ్రాయఁబడుచున్నవి—వానినే వర్తమానాంధ్ర ప్రపంచముపొగడుకొనుచున్నది—వానినే పాఠకులు తదేకదీక్షతో బఠించుచున్నారు.

దీనికి కారణమొకటి కావలయును. ఏ సారస్వతచరిత్ర పరీక్షించినను మనకు మూడు విభాగములుస్పష్టముగా గోచరించును. ప్రథమమున నిర్దుష్టము. సలక్షణము మృదువునగు శైలి. శైలికిఁదగియుండు భావములు. ఇయ్యది యాంధ్రసారస్వతమున నన్నయభట్టారకునితో బ్రారంభమైనది. ఆంగ్లసారస్వతమున స్పెన్సర్, షేక్సుపియర్ (Spenser &

Shakespeare) తోఁ బ్రారంభమయినది.

రానురాను కవులు మృదువగుశైలిని విడిచి కఠిన సమాసములు క్లిష్టాన్వయములు కూర్చుటలో తమ నేర్పు ప్రకటించువారు. ఇది మనభాషలో ప్రబంధ కవులతో సనఁగా నించుమించు శ్రీనాథునితోఁ బ్రారంభ మయినది. ఆంగ్లమున మిల్టన్ (Milton) తోఁ బ్రారంభమయినది. శ్రీనాథుఁడు రచించిన భీమేశ్వర పురాణమును మిల్టన్ రచించిన పేరడైజ్ లాస్టు Paradise Lost ను మన మొక్కసారి పరికించితిమేని భాషాభేదము కానవచ్చినను శైలిభావములు నొక్క విధమున గానవచ్చును. శ్రీనాథునిభీమేశ్వరఖండ ములోని:—

కుక్షిప్రోద్భవనిష్ఠురక్షుదితదుష్ప్రోక్తధాంధకారంబునన్
చక్షుల్ రెండును చిమ్మచీకటులుగా

.. ..

... ... శతధా భిన్నంబు గావైచినన్.

యును, మిల్టను Paradise Lost లోని:-

.... Satan stood,
Unterrified and like a Comet buried
That fires the length of Orphiuchus huge

In the arctic sky and from his horrid hair
Shakes pestilence and war —

లును నజ్ఞాని యెదుటఁ జదివినను సామ్యము గ్రహింపకపోఁడు.

ఇఁక మూఁడవ భాగమున భాష పూర్వకాఠిన్యము వదలి యపూర్వపతనము నందును. ఇందులకు మన యుగమే సాక్షి. ఈ యుగమున పూర్వకవులు రచించిన ప్రబంధమువంటి దొక్కటయిన రచింపఁబడలేద నుమాట సత్యదూరము కాఁజాలదు. ఎంకిపాటలు, జోలపాటలు, నీలపాటలు యిట్టి పాటు పోటు మనసారస్వతసముద్రమునకు గలుగుచున్నవి.

ఇన్ని ఖండకావ్యములు, పూర్ణకావ్యములు, గ్రామ్యకథలు, గ్రాంథిక నాటకములు నివి యవి యననేల సర్వగ్రంథములును వెట్టియో మొట్టియో వ్రాయఁబడుచున్నను మన భాషలో విమర్శనభాగము చాల తక్కువయయిపోయినది. ఎవరో యొకపండితుఁడు నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నే విమర్శనమైన వ్రాసినను నయ్యది ప్రచురింపఁ బడుటకే దుస్సాధ్యమగుచుండ నింక దానిఁజదువు వారెవరుందురు? విమర్శనకిట్టి గౌరవమే జరుగుచుండు నెడల కొలఁదికాలము

లో విమర్శన మనభాషలో నుండదనియే చెప్పవచ్చు
ను. పోప్ అను నాంగ్లకవీశ్వరుఁడు, ఎస్సేఆన్ క్రిటిసి
జమ్ (Essay on Criticism) అను దానిలో:—

" A perfect judge shall read each work of wit
With the same spirit that its author writ"

అని లిఖించి యున్నాఁడు. బహుశః ఆంధ్రవిమర్శన
లంతగా వ్యాప్తి నందకపోవుటకు వారి పక్షపాతబుద్ధి
యే కారణమేమో ?

భాషాస్వాతంత్ర్యమే కాని భావస్వాతంత్ర్యము
ఆంధ్రము నందంతగాఁ గానవచ్చుటలేదు. ఒకయుదా
హరణమిచ్చెదను. విధవావివాహములు సలుపవలెనని
యిప్పుడెల్లరును ఘోషించుచున్నారు. ఆసంస్కారము
బోధించుచు ననేకకథలు గ్రామ్యమునను గ్రాంథిక
మునను ననేక పత్రికలయందు వ్రాయఁబడుచు
న్నవి. వానిలో జాలవఱకు గ్రామ్యములోనే వ్రాయఁ
బడుచున్నవి. కాని చిత్రమేమన నొకరును క్రొత్త
విధమునవానిని బోధింపరు. ఎల్లరును వ్రాయు వస్తువు
(Plot) నీక్రింద నిచ్చుచున్నాను.

"ఒక బాల్యవివాహము. వరునిమరణము. వధువు
అజ్ఞానము. కొన్నాళ్ళకుజ్ఞానము. విలాపము. ఆత్మహ
త్యయోలేక బెంగవలన మరణమో?"

ఇదియేవస్తువు. దీనిని నేజూచినంతవఱకు నెన్నియో కథలలోఁజూపింపఁగలను.

ఈయుదాహరణమెందులకిచ్చితినన మన భావాస్వాతంత్ర్యముఁ జూపించుటకొఱకు. ఏదియోపద్యము జూచుట దాని ననుకరించుచు దానికన్న పేలవముగ మఱియొకదానిని వ్రాయుట. కథావిధానమును గొనుట- అట్లే రెండవదివ్రాయుటయే కాని యేదైన విషయముఁ దీసికొని దానిని స్వతంత్రముగ నాలోచించి నూతన భావములు వ్రాయుటలేదు. భావములలో నంతగా స్వతంత్రత కన్పింపకపోవుటచేతనే యీ యుగమున సారస్వతాభివృద్ధి కలిగినదా లేదాయని మొట్టమొదట నేను సంశయింపవలసి వచ్చినది.

పూర్వగాథలను స్వతంత్ర బుద్ధితో యోజించి రచించిన గ్రంథము లెన్నటికైనను మనభాషయందు బయలుదేరునాయని నేను తలపోయుచుండ శ్రీరఘుపతిరావుగారు తమ సుయోధనవిజయమును జదివి వినిపించిరి. ఆంధ్రలోకమునకిట్టి కావ్యము లపూర్వములౌటచే నద్దానిని సమగ్రముముగ నిచటవిమర్శించుచున్నాను.

జగమెఱింగిన బ్రాహ్మణుఁడగు శ్రీ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారియల్లుఁడగు శ్రీ కోటమర్తి చిన్న రఘుపతిరావు గారాంధ్ర లోకమునకుఁ జిరపరిచితులు. వీరు మనుచరిత్రము, ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము, శశాంకవిజయము, మున్నగు ప్రబంధములకుఁ జక్కని పీఠికలు వ్రాసి యాంధ్రలోకమునకు విమర్శకులుగను, ప్రతాపసింహ వ్రాసి నాటకకర్తలుగను పరిచయులయియె యున్నారు. ఈ సుబోధనవిజయమును నూతనముగ రచించి చిత్తరంజన్ పత్రికలోఁ బ్రకటించియే యున్నారు.

మాత్యు ఆర్నాల్డు Poetry is a criticism of Life అని కవిత్వమును నిర్వచించియున్నాడు. దీనికనేక వ్యాఖ్యానకర్తలనేక యర్థములఁ జేయుచున్నారు. కాని సాధారణముగ కవిత్వము మానవజీవితముతో సంబంధమత్యంతము గలిగినయొకకళ యని చెప్పనొప్పును.

ఈ యుగమున రామాయణభారతాదిపురాణములఁ జదివినచో నందందు మనకు మానవాతీతములు, నమానుషములునగు కొన్ని విషయములు కన్పట్టెడిని. కాని మనమొకదానినిఁ గూర్చి యాలోచింప వలసియున్నది. పూర్వయుగమున జీవించిన మానవులకు, వర్ణింపఁబడిన కృత్యములమానుషముగ కాని మానవాతీత

ములుగ కాని తోఁచియుండకపోవుటచేతనే యట్టివి వ్రాయుటకును పఠించుటకును కారణము గల్గినదేమో?

ఏమయిననేమి? పురాణగాథలు పఠించినచో నందందు గల శూరవీరవరులచరిత్రలు చదివి వాని నాదర్శముగ గొని మనముకూడ నట్లే చరింపయత్నించుట మాత్ర మొక ముఖ్యవిషయము. భారతములో ననేక వీరులచరిత్రలు వర్ణింపఁబడినవి. దానవీరుఁడు, దయావీరుఁడు, ధర్మవీరుఁడు, మున్నగు వీరభేదములు నిందుఁగాననయ్యెడిని.

ఇఁక భారతముం గూర్చి ప్రజలలోఁ బ్రస్తుత మనేక వాదములు ప్రబలియున్నవి. సాధారణముగ పాండవుల ధర్మపరతవలననే జయముకలిగినదని యందఱు ననుకొనుచున్నారు. ఈభావము మూఢజనుల మనస్సునుండి తగినన్ని కారణములఁ జూపించినమైన మరల్ప సాధ్యముకాదు. సహేతుకముగనున్న వాదము జ్ఞానమున్న ప్రతిమనుజుఁడును నొప్పుకొని తీరవలసినదే.

టెన్నిసన్ (Tennyson)

Old order changeth yielding place to new
Lest one good thing should corrupt the whole
world

Morte de Arthur

అనివార్యసియున్నాడు. ధర్మరాజాదుల ధర్మమెంతవఱ కున్నదో సుయోధనాధు లెందువలన నోడింపఁబడిరో సుయోధనవిజయ గ్రంథకర్తలామూలాగ్రముగ నాలోచించి చక్కని గ్రంథము నాంధ్రలోకమున కర్పించుకొనియున్నారు.

ఇతివృత్తము

సుయోధనవిజయమునం దితివృత్తము స్వల్పము. ద్వైపాయనహ్రదప్రాంతమున తొడలు విఱిగి పడిన సుయోధనుఁడు కడపటి మాటలుగా చెప్పుటయుతివ్వు దానసమర్థించు కొనుటయు మాత్రమే యితివృత్తము నందు ముఖ్యాంశములు.

నీయంత్యవాక్యము ల్నేవినఁగోరితి
ననిపల్కితివి యుదెయూలకింపు

మని సుయోధనుఁడు శ్రీకృష్ణునితోఁ జెప్పుటమొదలిడి భారతయుద్ధము కృష్ణునివలననే ప్రభవించినదనియుకృష్ణునివలననే పాండవులకు జయము కల్గినదిగాని వారిప్రజ్ఞవలనఁగాదనియు ధర్మరాజు—

నాచేతనోగాక నీచేతనోభువి
భరణంబుగ్రహియించు బ్రదుకెగాని
భుజబలమ్మున నీశాత్రవుల యుద్ధక్షోణి గెల్చితెచ్చు

కొనలేదనియు వచించినాఁడు. అంతట తానుపడిన సుఖములఁ దలపెట్టినాఁడు. ఇచ్చట వాక్యములు నిజముగ రసోద్భూతములై యున్నవి.

జనుల నాజన్మాంతమును నేనురారాజు
నై యేలిమన్నన లందుకొంటి
దుర్మదశాత్రవదోర్బలగర్వని
ర్వాపణంబొనరించి ప్రతిభఁగంటి

అని తానిహలోకమందు పడిన సుఖములు గౌరవమును వివరించినాఁడు. స్వర్గలోకసౌఖ్యమనుభవింప సమకట్టుచుంటినని తెలిపినాఁడు.

కృష్ణుఁడష్టువచ్చి యధర్మమెల్లయినను జయింపఁబడవలెననియు కావున సుయోధను నెన్నిరీతుల మాయోపాయముల చేతనైన మడియింప వలసివచ్చినదని యుఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చుట యేకాక సుయోధనుని యక్రమకృత్యము లొక్కటొక్కటిగ పేర్కొనినాఁడు. అవి 1. భీమునకు విషమిచ్చి చంపయత్నించుట 2. మాయజూదమాడుట 3. పాంచాలినీడ్చుట 4. పాండవులచే వనాజ్ఞాత వాసంబులు చేయింపించుట.

ముఖ్యముగా నెల్లప్పుడును పరితివారును ధార్తరాష్ట్రుల యన్యాయముల కివ్వియే యుదాహరణములు

గా నిచ్చుచుందురు. కావున కవియు వీనినే తీసికొని యందెంతవరకు సత్యమున్నదో కనుఁగొన యత్నించి నాఁడు.

సుయోధనుఁడు శ్రీకృష్ణునకుఁ దగిన సమాధాన మీాయ సంకల్పించుకొని ముందు

పక్షపాతంబుచే వర్ధిల్లదు నిజంబు
పక్షపాతికెట దృక్పథము వేఱు

కావున శ్రీకృష్ణుఁడు పాండవపక్షపాతియే యైనను నా పక్షపాతమొకింతసేపు కట్టిపెట్టి సత్యాన్వేషణ మొనర్పుమని ప్రార్థించి భారతవర్షమును బాలించెడి ప్రభువులేకపోవుటచే వ్యాసమహర్షిని బిలిపించి యతనివలన నంబిక నంబాలిక దాసీలకు గ్రమముగా ధృతరాష్ట్రి పాండురాజ విదురులు కలిగిరనియు విదురుఁడన్యయోనిజుఁడు కాన నతఁడు రాజ్యానర్హుఁడై నాడనియు పాండురాజునకుఁ గూడ పాఁడిమమువలన రాజ్యార్హత నశించెననియు నయ్యెడ ధర్మవేత్తలు ధృతరాష్ట్రుఁడగ్రిజన్ముఁడు కాన నతనినిఁ జక్రివర్తిగ నిషేమించి పాండురాజును సైన్యాధిపతిగ నొసరించి నారనియును నందువలసఁ బాండురాజు ధృతరాష్ట్రిని కనేకదేశములఁజయించి ధన

ముఁజేకూర్చెననియుఁ జెల్పెను. తరువాత పాండవులు పాలు పంపులని బాధింప మొదలిడిరనియు

కలకాలమున నుండి కౌరవరాజ్యంబు
పాలుపంపులు లేక ప్రబలుచుండె

ననియు నవిభక్తరాజ్యములోఁ బాండవులు పాలుగోరుట యధర్మమనియు నంతియే కాక

... ... పాండునృపతి
యే గోరలేనట్టి యీరాజ్యభాగంబు
పాండవుల్ గోర నద్వర్తనంబె?

యనియు పృచ్ఛించినాఁడు. అంత సహదేవుఁడు వీనికే మికాని భీము నెందులకు భాధింప వలసి వచ్చిన దని యడ్డుతగులును.

అద్దానికి సుయోధనుఁడు సయ్యాటలను వంకతో ధార్తరాష్ట్రులనెల్లరని భీముఁడు బాధింప మొదలిడెనని యు మానమే ధనముగాఁ గలిగి యుత్తమక్షత్రియుఁడై న తనకిది సహ్యముకాదనియు నందుచేతనే భీమునిఁ జంపయత్నించితిననియు సమర్థించుకొనును. ఈవిషయ ముంగూర్చి ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక రుధిరోద్గారి ఆశ్వయుజ పుష్యమాసపు సంఖ్యలో పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిట్లు లిఖించియుండిరి.

'ఈ దుష్టచేష్టలు చేయునాటికి భీమునికి 16, 15 సంవత్సరములకుఁ దక్కువ యుండదు'

ఈ వ్యాసమును ఖండించుచు మల్లాది రామకృష్ణ చయనులు గారిట్లు సమర్థించిరి:—

ఏవం సధార్తరాష్ట్రాంశ్చ స్పర్ధమానో వృకోదరః
అప్రియేతిష్ఠదత్యంతం బాల్యాన్నద్రోహచేతసా"

ఈ విధముగా వృకోదరుఁడు బాల్యముచే దుర్యోధనాదుల కప్రియ మాచరించెను గాని ద్రోహబుద్ధి చేతగాదు అని భారతమునందు కలదు. ద్రోహబుద్ధి చేతనే యహిత మాచరించెనని వీరువ్రాయుట యసంగతము" కాని, భీముఁడును సుయోధనుఁడును సమాన వయస్కులని భారతము చెప్పుచున్నప్పుడు సుయోధనుని చర్యలు కూడ బాల్యచేష్టలేల కాఁగూడదు? అతనిచర్యలకు ద్రోహబుద్ధి నారోపింపవలసిన కారణమేమి?

మఱియు రమారమి పదునారు సంవత్సరములు గలవానికి పరులను బాధింపఁ గూడదను జ్ఞానము రాదా యనునది విచారణీయాంశము. అదిగాక—

కర్మమే యదికి సాక్ష్యంబౌసంగును కర్మ
మరయ పాకునకు సాక్ష్యంబౌసంగు

కర్మంబునకును సాక్ష్యంబులేదిక కాన
కర్మంబుచే నరు గనగనగును.,

అని శ్రీరఘుపతిరావుగా రొక సందర్భమున వ్రాసి నట్లు భీముని దుశ్చేష్టలే యితని దుర్బుద్ధికి సాక్ష్యము లనుటకు సందేహము లేదు.

నకులుఁడంత ధర్మరాజును యువరాజుగా జేయ ధృతరాష్ట్రుఁడు సంకల్పించుకొనినప్పుడు సుయోధనుని నీవేలయడ్డు తగిలితివో తెల్పుమని యడిగెను.

దానికి ధృతరాష్ట్రున కౌరసపుత్రుఁడను, దాననియు నందుచే యువరాజపట్టాభిషేకము తనకు జరుగవల యునే గాని యితరులకు హక్కు లేదనియు పాండు రాజు నాస్తికంతకుధర్మరా జధికారియనియు నుడివెను. లాక్షాగృహ దహనవిషయ మడుగుచుండగ సుయో ధనుఁడు—

పగగల్గువారలు ప్రబలుచుండెదరేని
పాముున్నయింటిలోఁ బ్రబలుటెయగు,

ననియు చివరకు నిప్పు తగిల్చినవాఁడు భీముఁడేయని యు వాకుృచ్చెను.

ఇఁక మాయజూదమును గూర్చి జూదమునకు ముందు పాచికలు శోధించుకొనవలసిన బాధ్యత

పాండవులయందె యున్నదనియు, ఓడి పోయితినని ధర్మజుఁడే యొప్పుకొనియెననియు, ఒకయాటనోడిన తరువాత నూరకొనక చివరంటనాడుట ధర్మజునితప్పి దమకానియు వాక్రుచ్చెను. ఇంతియేకాక—

‘‘ఆటగెల్చినఁదాను నఖిలరాజ్యంబుల
గ్రహియించియేలుకో గలఁడెయపుడు?

అని సుయోధనుఁడు వైచిన ప్రశ్న ప్రశంస నీయము. ఏలన సప్తవ్యసనంబులలో నొక్కటియగు జూదంబునం బ్రాఁగొనుటయే ధర్మజసుయోధనులలోపము. అట్టియెడఁ బందెములు వైచుకొని కురురాజ్యమొక గ్రహింపఁబడెను సమాన ద్రోహచింతావేశులయినపుడు ధర్మరాజేవిధముల సుయోధనుకంటె ఘనుఁడో ?

ద్రౌపదింగూర్చి యామెయొక్క వృత్తాంతముం గూర్చియు చక్కఁగఁ దెలుపఁబడి యామె నింద్యచరిత్రయని నిరూపింపఁబడినది. ఈమె పవిత్రనాటకములు వేఱొకదో విపులముగఁ జెప్పఁబడినవి గాన నిటఁ జెప్పఁబోనలేదు.

(Greek Tragedies.)

-యవనకష్టాంతనాటకములు : సుయోధనవిజయము-

ఈ నాటకము సాధారణ నాటకములవంటిదికాదు. ఏకాంక సర్వసీస నాటకము. ఇట్టి నాటకములు పూర్వము యవనకవులగు (Euripides, Sophocles and Aeschylies) యూరిపిడీజు, సోఫాక్లీజు, ఈస్కలసు వ్రాసియుండిరి. వారికష్టాంత నాటకములు (Tragedies.) అన్నియు నీమాదిరివే.

యవనకష్టాంతనాటకములందు స్థానకాలకథా సందర్భసామరస్యములు(Unity of place, time and action)అనిసామరస్యత్రయము(Three Unities) కానవచ్చెడిని. ఆనాటక మేదియో యొక్కప్రదేశముననే జరుగవలయును. ఇదియే స్థానసామరస్యము. (Unity of place)ఒక్కదినమునననగా నిరువదినాల్గుగంటలలో జరుగనగు విషయములు మాత్రమే యందుఁబ్రదర్శింపఁబడవలయును.ఇదియేకాలసామరస్యము (Unity of time)కథాసందర్భమంతయు నొక్కయంతమునకు (End) రావలయు నంతియే కాని దేనికది విడిపోయిన ట్లుండకూడదు. ఇదియే కథాసందర్భసామరస్యము(Unity of action)యవనులు (Grecians)సామరస్యత్రయమును ముఖ్యముగా జూచెడి వారు. ఈ లక్షణములన్నియు వేత్స్వలపరకించితిమేని యీసురో

ధనవిజయమునందు కాననగును. ఈనాటక మొక్క ప్రదేశముననే జరిగినది. ద్వైపాయన హ్రద ప్రాంతమున. ఇదిజరిగిన కాలము కొన్ని గంటలకన్న నెక్కువ కాదు. కథాసామరస్యమును పూర్ణముగ నున్నయది.

సాధారణముగా యవననాటకములునిర్వచనముగ (Blank Verse) లో వ్రాయఁబడుచుండెడివి. సుయోధనవిజయముకూడ నిర్వచనముగ సర్వేసముగ వ్రాయఁబడినది. మనమిప్పుడొక యవన పద్ధతిని వ్రాయఁబడిన నాటకమును, సుయోధనవిజయమును, దీసికొని సుయోధనవిజయము లోని యవననాటకలక్షణములు బరిశీలింతము.

మిల్టన్ [Milton] విశ్వప్రయత్నములుచేసి యవన పద్ధతిని వ్రాసిన సామ్సన్ అగోనిస్టీసు [Samson Agonistes] ను తీసికొనుఁదము. శ్రీరఘుపతిరావుగారి సుయోధనవిజయమును తీసికొనుఁదము. ముఖ్యముగా మనకు గోచరించువిషయముల నిటనిచ్చుచున్నాడను.

సామ్సన్ మహాబలశాలి. ఆయుధవిద్యా ప్రవీణుఁడు. కాలవశమున పగతురకు జిక్కియు శత్రువులఁదునుమాడఁగలిగెను. కాని యిట్లు శాత్రవభంజ

నం బొనరించు సమయమున తాను మరణింపవలసి వచ్చినను వెనుదీయలేదు—సుయోధనుఁడు మానధనుఁడు. గదావిద్యావైభవ సంపన్నుఁడు. అతఁడును కాలవశమున శత్రులచే జయింపఁబడియు శత్రుభంజనంబొనరించి దివి కరిగి స్వర్గసౌఖ్యముల ననుభవింపఁగలిగెను.

→ పాత్రౌచిత్యము ←

ఈ కథకంతకును మూలము సుయోధనుఁడు. తరువాత ముఖ్యమగుపాత్ర ద్రౌపది. సుయోధనద్రౌపదుల పాత్రౌచిత్యప్రదర్శనము మాత్రమే యిందు విపులముగఁ జర్చింపఁబడెడివి.

సుయోధనుఁడు:—మానమే ప్రాణములుగఁ జూచికొను సుయోధనుఁడు తగినంతవఱకు వర్ణింపఁబడినాఁడు. తెగిపడినదేమి? మానము మాత్రము వర్జింపలేదు. ప్రాణములను ధర్మయుద్ధమునఁ గోల్పోవుచుకూడ సమ్మానధనుఁడు తనకృత్యములెల్ల యనింద్యములు, అగర్హ్యములునని నిరూపింపఁ గలిగెను. బ్రతికినన్నాళ్ళు సుఖములఁబడసి యథేచ్ఛగ నరివర్గమదేభకంఠీరవుగ మెలఁగినాఁడు. ప్రాణముల్గోల్పోయి స్వర్గముగొనినట్టి మహాచక్రవర్తి సుయోధనుఁడు. దుర్దమపరాక్రమోద్దండవాహినీనాయకుఁడు సుయోధనుఁడు. ఒక్కఁడైయుం

డియు నైదుగురి పాండవులలో భీమునిమాత్రమెయెన్ను కొనినధీరవరుడు. తక్కువవాడగుచో తప్పకసకులునో, సహదేవునో, ధర్మజునో గదాయుద్ధమునకు రమ్మని యోడించి యుండును. కానిమానమాత్రప్రాణియగు సుయోధనుడటు చేయలేదు. మానమో? ప్రాణమో? ఏది? సుయోధనునకు మానమె ప్రధానముగ గన్పట్టినది- అందులకె గదాయుద్ధమున తనతో సమానుడగు భీముని మాత్రమే పిల్చియన్యాయయుద్ధమున నాతనివలన జయింపబడెను.

ద్రౌపది:—ఈమెను చిత్రించుటలో కవి తన తర్కచాతుర్యమెల్ల గనపరచినాడు. ఈమె వృత్తాంతమంతయు సుయోధనునిచే కవి యిట్లు చెప్పించినాడు. సుయోధనుడు ద్రౌపదిం గూర్చినకథను చెప్పుటలో స్వారస్యము కలదు.

ద్రౌపదికి స్వయంవర మాచరింప దలచి ద్రుపదుడఖిల రాజన్యుల బిలిచెను. బ్రాహ్మణవేషములతో మీరు (పాండవులు) స్వయంవరమునకు రాగ క్షత్రియార్హముగ మేము (ధార్తరాష్ట్రులము) యేగితిమి. అర్జునుడు మత్స్యయంత్రముం గూల్పగా ద్రౌపది పూలమాల నర్జునుని కంఠమం దుంచెను. అట్లు

అర్జునునికి భార్యయైన ద్రౌపది పాలుపంపక మయి
నది. ఏదేశమందును నిట్టి యాచారము లేదు—మో
హావిభ్రాంతులై యర్జునుని భార్యను మీరెల్లరు పరి
ణయము చేసికొనిరి. ఇది యధర్మము. ఏలన ?

మత్స్య యంత్రంబును మరి మీసహోదరు
లొకసారి కొట్టిరే యుర్విఁబడగ ?
పుష్పమాలలఁగొంచు పూఁబోఁడి యొకసారి
యేవురి గళములనిడెనె యపుడు ?
ద్రౌపదినిడనెంచు ద్రుపదరాజేంద్రుండు
పంచపాండవులకుఁపడతి నిడెనె ?,

యనికవిపృచ్ఛించినాఁడు. ఇట్టిసందర్భమున నాకాం
తను మీరెట్లు గైకొనిరని యడిగెను భిక్షయని మీ
తల్లితో నసత్యము చెప్పిద్రౌపదినిఁ బంచుకొనిరి. కాని

భిక్షగానిడె నొక్క- వెలఁదిని మీమామ
బిచ్చంబుగామీరుఁ దెచ్చుకొనిరె ?
యనిగెల్చి తెచ్చినయతివ భిక్షంబౌనె?
మనుజుల భిక్షంబుమహిలోఁ గలదె ?,

అయిదుగురకును కాంతనిచ్చుటను ద్రుపదుఁడు
సమ్మతింపనప్పుడు జ్యేష్ఠులగు ధర్మభీముల కుద్వాహ
మైనగాని యర్జునునికి కాఁగూడ దని సాకుఁ గల్పించి

యేవురు వివాహమాడిరి—అదియుఁగాక ద్రోణుని వధియించు శూరుని భార్యయగు కుమారి ద్రుపదున కీశ్వరుని వరమున జన్మింప నామె నైదుగురును బెండ్లాడుట యధర్మము కాదా? మఱియు.

దైవనిర్దిష్టంబు తప్పె నీనాటికి
పురుషప్రయత్నంబు భువిని గెల్చె

ఇఁక ద్రౌపద పూర్వవృత్తాంత మరయుదము. పూర్వజన్మములో ద్రౌపది మౌద్గల్యుని భార్య. అతఁడధిక రోగార్తుఁడై నపుడు పరిచర్యలుచేయు ద్రౌపదిని వరము కోరుకొమ్మన కామభోగంబులంగోర నతఁడామె కోర్కె దీర్చి దివికేగె. కాని యామె యాభోగంబులందృప్తి కాంచలేదు. రెండవ జన్మంబున—

కామంబుదీర్చెడి కాంతునికయి
యీశునిఁబ్రార్థింప నెసగెను. ...

తుచ్ఛకామభోగము కొఱకే కాంతయు నెన్నడును ఈశ్వరునిఁ బ్రార్థింప లేదు. ఈ మానిని ప్రార్థన విని ఈశుఁడు ప్రత్యక్షముకాగ సంభ్రమముతోఁ బతి-పతి-పతి యని పలుమారులు పలవించెను. అప్పుడు శివుఁడు

కామాంధురాలై నకాంత యీమెయటంచు
వనితకు వలసిన పతులనొసఁగె

దానిచే మీారలు తన్వికిఁబతులై రి
కాంతకామూ ర్తిని గడవఁబెట్టి.

ద్రౌపదిని సభకు దీసికొని రమ్మని నప్పు డామె ఏయుగంబులందు నెట్టి దుష్కృతవుందు అని భర్తను దుష్కృతవునిగా జేసినై చినది. మఱియు,

మున్ననన్నోటు వడి మఱి తన్ను నోటు
వడియెనో తన్నును నోటువడి విభుండు
గ్రిన్నన ననోటువడియెనో యన్ననాకు
నెఱుఁగఁజెప్పుము ... ...

అని ధర్మసందేహము (Law Point) తీసుకొని వచ్చినది. ఈ ధర్మసందేహము ప్రత్యుత్తర మీాయఁదగినదియే యైయుండినయెడల సభలోనున్న ధర్మవిదు లేరును ప్రత్యుత్తరమీాయరో? ఒక్క వికర్ణుఁడు మాత్రమే యీాపనికేల పూనుకొనెను? భీష్మాదులు నిజము చెప్పుటకేల జంకవలయును? అజ్ఞానగ్రస్తఁగాని వారిపొట్టగడువదాయేమి? మఱియు నీమె గుణముల నుగ్గడించుటకిక నొక్క యుదాహరణమిచ్చెదను. శ్రీకృష్ణుని రాయబారము వ్యర్థమై వెడలిపోవుచున్నప్పుడితఁడు కర్ణుని బిల్చి పూర్వవృత్తాంత మెఱింగించి

పనిచే నిన్ను సామ్రాజ్యంబునకు నభిషిక్తుం జేయుదు. మహీ చక్రంబేలుమని చెప్పి

కం॥ పాంచాలరాజపుత్రియు

సంచితముగ నిన్నుబొందు నాలవవరుపై

సంచిత పుణ్యుఁడ వీవొక

యించుకయును వేఱుసేయ కేతె మ్మెలమిన్.

అనిప్రార్థించినాఁడు. దీనివలన ద్రౌపది యేవురు భర్త లనే కాక యధికభర్తలఁ బడయుటకు సిద్ధముగనే యున్నదని తేలినది.

వికర్ణుఁడిట్లనె. జూదంబు వేటయు పానంబు బహు భక్షణాసక్తియు దుర్వ్యసనములు. వానికింజిక్కి పాండ వాగ్రజుండు పాండవుల కందఱకు సాధారణ ధనం బయిన పాంచాలినిఁ బణంబు సేసెంగావున ద్రౌపది యధర్మవిజిత. దీనికి కర్ణుండిట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చినాఁడు.

ధర్మజుండు దనసర్వస్వమునొడ్డి యోటువడినప్పు డిదిదానికి వెలితికాదు కావున ధర్మవిజితయ. అట్లుగాని నాఁడీపాండవులిందఱును విజితగా నేలయొడంబడుదురు. మఱి యేకవస్త్రయైయున్న దీని సభకుందోడ్కొని వచ్చుట యధర్మంబంటె. భార్యకు దైవాధిష్టితుండయి

నభర్తయొక్కరుండ. ఇదియనేకభర్తృకగావున బంధకి యనంబడు.

కర్ణుఁడు చెప్పిన పల్కులలో నధర్మము కాని యసత్యము కాని యున్నయెడల భీష్మద్రోణ విదురులును, పంచపాండవులు నూరకొనియుందురా ? దీనికిఁదగిన ప్రత్యుత్తరమిచ్చియె యుందురు. కాని కర్ణుమాటల కొక్కరైన నెదురుచెప్పలేదు. అదియుంగాక, ధర్మశాస్త్రంబందు ధర్మజుండెక్కడో ద్రౌపదియెక్కడో ధర్మరతుల కెఱుగంగరాదొక్కో ? యని శ్రీరఘుపతిరావుగారు వేయించిన ప్రశ్న బహుశ్లాఘనీయముగ నున్నది. మఱియు మయసభలో సుయోధనుఁడు క్రిందఁబడిన పుడు కరుణార్ద్రహృదయముతో నుపచారము లొనర్పవలయునుగాని పకపకనవ్వుచువినోదముగాఁ జూచుట నింద్యమనియు

అరయదు మఱదిగా నతివ యాసభఁగాన
నాయింతి బూజింపనగునె సభను
ఆమెకు నే నెంతయాప్తుండనో నాకు
నామెయు నంతయేయాప్తురాలు

అనియు నప్పటి పరాభవమునకుఁ దగిన ప్రతీకారము తనసభలో నామెకే జరిగినదనియు— జూదమయినతరు

వాత సభలోనికిఁ బిలిపించినప్పుడు రాకయుండెననియు తీసికొని వచ్చునపు డధోనీవియై యున్న యామె వస్త్రము క్రిందఁబడినదనియు వచించెను.

ధర్మజుఁడు:—ఏమియు చేతకానివానివలె నితఁడు చిత్రింపఁబడినాడు. ధర్మజుఁడను పేరు నధర్మజుఁడని మార్చుట బాగుండునని సూచింపఁబడినది.

తివిరి బాణంబు సంధింపలేక
మిన్నకుండినయప్డు మెలత పై నానచే
యర్జునుండాయంత్రి మసని గూల్చె
నానాతి గ్రహింపు నందలుసిద్ధమాటచేత ధర్మజుని మోహాంధత స్పష్టముగ గానవచ్చెను.

ఇఁక కృష్ణుఁడు:—

అన్యాయపథమున నధికులఁజేసి మి
మ్మతఁడుఁ దుష్పథగామియై చెలంగె
కావునఁగృష్ణుని గణుతింప రెవ్వరు
మీరలు మఱియు మీవారె కాని.

ఈగ్రంథకర్త శ్రీకృష్ణుని నొక యవతారపురుషునిగఁ దీసికొనలేదు. ప్రతిభావంతునిగను, రాజనీతిపరునిగను తెలిపినాడు.కృష్ణుండుజెప్పిన గీతల నటులుంచి రాజ కార్యధురంధరుఁడైన కృష్ణుని మానవమాత్రునిగ దీసి

కొని కవి కృష్ణునిరాజకీయజీవితము విమర్శించి యున్నాఁడు.

దానివలననే యతనికి దేవత్వ మారోపింపఁబడినద నియు నతఁడు పక్షపాతియనియు నభిప్రాయపడినాఁడు. విమర్శకు లీ విషయము పరిశోధించి సత్యముఁ గన్గొనెదర నితలఁచెదను. కృష్ణుఁడొకఁరాజకీయవేత్తగ వర్ణింపఁబడి నాఁడు. అతఁడే రాయబారము నెట్లైన పాడుచేసి సంధి కుదర్పక యెట్లో యుద్ధము జరుగునట్లు ప్రేరేపించినాఁడు. రాయబారియై వచ్చినపుడు కార్యము శాంతముగ సాధించుకొనవలెఁగాని తొందరపడి పల్లదములు వల్కి కార్యముఁజెడఁగొట్టుట రాయబారికిఁ దగదు. అదియుఁ గాక యాదినుండి యంతముదనుక శ్రీకృష్ణునికి సుయోధనాదులపై క్రోధమున్నది. దానినిబాగుగ తీర్చు కొన యత్నించినాఁడు.

పాండవసమృద్ధి భరియింప లేమి నీ
దారుణంబులఁ జేయఁ దలఁచినాఁడు
నీయేపు సహింపనేరమి తా నిట్టి
దారుణంబులఁ జేయఁ దలఁచినాఁడు

బహుశః అర్జునుఁడు తన బావయగుటవలననేమో? అందులకయియే

పాండవపక్షంబు వాఁడవీవనఁగుగ్గు
ధర్మంబునీదు సోదరినిబట్టి

యని కవియే రచియించియుండె.

అతఁడు తన్నధికుఁడటంచు నెన్నిపరులపై దండెత్తి వధియింపఁబూనుకొనుట ధర్మమా? ఇక రాయబారిగ కృష్ణుఁడెట్లు వర్తించెను? సభకుఁబోయినదాది పరుషవాక్యములే! సంధిమాటలే లేవు. సరికదా! కార్యమెట్లయిన భగ్నమొనర్చుకొనుటకు వచ్చి యాలోపము కౌరవులమీఁదికిఁ దోసివైచెను.

ఆరీతిగాకుండ నధికారరవముల
రాయబారము దెల్పరాదు సభను

అని రాయబారికృత్యములఁగవి చక్కఁగఁ దెల్పినాఁడు

చిట్టచివర వ్యాసునకును భీష్మునకును గల భేదము వర్ణింపఁబడినది. వ్యాసుఁడంబికాంబాలికలఁగూడుట, తరువాత దాసినిఁ గనిపెట్టలేకపోవుట యసంభవమనియు వ్యాసుఁడొకపక్షముండి వాదించుట యన్యాయమనియు నిరూపింపఁబడినవి. భీష్ముఁడతని కన్న నెన్నియోమడుంగుల నధికుఁడనియు.

వీరుల నప్రతివీరుండు భీష్ముండు
సద్బ్రహ్మచారి సచ్ఛాస్త్రవేత్త

పితృవాక్యపాలనా భీష్ముండు భీష్మండు
పరమభక్తుండు శుభంకరుండు

కావున ననేకవిధముల వ్యాసునికంటె నధికుఁడని యు, నట్టివాఁడు కౌరవపక్షమున నుండుటచే న్యాయము కౌరవులదే యనియు, పాండవపక్షమున లేకుండుటయే తత్పక్షౌ ధర్మము రూఢి చేయుచున్నదనియు, నొకనిమనో భావము లతనిచర్యలవలన దెలిసికొనవచ్చుననియు, మనోవాక్కాయకర్మములకున్న సంబంధమును, కవి చక్కగ జూపించియున్నాఁడు.

ఇఁకనొక్కవిషయము. భారతయుద్ధమునందలి స త్యాసత్యములు ధర్మాధర్మములు కురువృద్ధులైన వ్యా స భీష్ములకుఁ దక్క లాతివారికి తెలియవని స్పష్టముగ జెప్పవచ్చును. వ్యాసుఁడు పాండవపక్షమందుండెను. భీష్ముఁడు కౌరవపక్షమందుండెను. కురువృద్ధు లిరువు రిట్లు చెరియొకపక్షమునకుఁ జెందియున్నపుడు ధర్మమెవరి పక్షముననున్నదో కనుఁగొనుట కష్టముకదా! అట్టియెడ ఆభీష్మవ్యాసుల తారతమ్యముల గ్రహించిన వారిరు వురిలో యెవరుసత్పవర్తకులో నిర్ణయించుకొనవచ్చును. అందులకనియే శ్రీరఘుపతిరావుగా రిరువురను చదు వరులకు జూపించియున్నారు.

భీష్ముఁడు: పితాజ్ఞాపాలకుఁడు, సద్బ్రహ్మచారి, త్రిక రణశుద్ధుఁడు, మహాత్యాగి, పరమభక్తుఁడు, ఉత్తమ క్షత్రియుఁడు, అను నారుసద్గుణములుఁగలిగి యద్వి తీయుఁడై మెలఁగుచుండగా; వ్యాసుఁడు: తండ్రి యాజ్ఞలఁదోసివైచినాఁడు, పరనారులై విధవలైన నంబికా అంబాలికల పొందునందినాఁడు, శూ ద్రస్త్రీ సంగమముఁజేసినాఁడు, నిషాదజన్మముఁ గలిగి నాఁడు, ధర్మవిరుద్ధముగా సూతసంజయులకు వేద విద్య చెప్పినాఁడు, ఒక్కస్త్రీకి పెక్కండ్రుపతులగుట కంగీకరించినాఁడు, కర్ణునిజన్మము శాస్త్రీయమని కుంతి తో దెలిపినాఁడు. వీరిరువురిలో యెవరుత్తమ పురుషులో చదువరులె గ్రహించుకొందురుగాక.

శ్రీకృష్ణుఁడుతనతప్పిదమొప్పుకొని

కలిరాజయుగనాటకంబునకియ్యది
నాందిగా జూపించినాఁడ నిపుడు

సుయోధనున కెంతబలమున్నను రాజ్యాంగవేత్తయగు కృష్ణునిచేతనోడింపఁబడెను.

ఇది నిరూపింపఁగ నిన్నెట్టియుద్ధంబు
నొనరించి విజయంబు నొందినాఁడ

ననెను. కలియుగమున మన కుదాహారణములు నందుని యఖండైశ్వర్యములను చంద్రగుప్తుని కొసంగిన చాణక్యుని రాజనీతి. ఢిల్లీసుల్తాను నోడించి ప్రతాపరుద్రుని రాజ్యమునకుఁ దీసికొనివచ్చిన యుంగధరునిప్రతిభ గమనింపఁదగినవి.

శాశ్వతానందంబు సమకూడునీకింక
నకలంకస్వర్గసౌఖ్యంబుగలుగు

ననికృష్ణుఁడుదీవించెను. బలరాముఁడింతతో నూరకుండకరాజ్యాంతమందున రాజైన ధర్మునకు సోదరతతితోఁ డఁజొచ్చుగాక నరకంబు అనిశపించి సుయోధనునిదీవించి వెడలెను.

ఈ కావ్యమందలిశైలి సరళముగను నిర్దుష్టముగను నున్నది. అచ్చటచ్చట రసవంతములగు స్థలముల రసస్ఫురణమునకు చర్వితచర్వణముగా నొకభావమేవచ్చినను నయ్యది రసోద్రేకముఁగల్గించుచుండుటచేఁ బునరుక్తి దోషమారోపింపవీలులేదు.

తనపక్షమునసుంచు ఘనతయుకీర్తియు
మఱి లాతివారికి మసినిఁబూయు

తనపక్షమునసుంచు ఘనజయాదులనెల్ల
పరుల కపజయంబుఁ బ్రాప్తిఁజేయు.

నవరసములలో నిందుఁగాననయ్యెడిదివీరరసము. సాధారణముగా వీరరసప్రధానమగు నాటకములు కాని మఱేకావ్యములుకాని ప్రస్తుతమునవ్రాయఁబడుచుండుటలేదు. శృంగారరసనిమగ్నమగు నాంధ్రలోకమునకు వీరరసైకకావ్యమగు సుయోధనవిజయ మపూర్వముగఁ దోఁపకమానదు. రుచింపకపోదు. శ్లాఘనీయముగా నుండకపోదు.

ఈకావ్యమున నున్న రక్తి (Interest) వలననే యిది యమూల్యమయినదని చెప్పవచ్చును. పఠించుటకు మొదలిడిన చివరంటఁజదివినఁగాని విడువ మనసొప్పదు. నాకు మాత్రమట్లున్నది. విషయము నూతనము. రచననూతనము.

అప్రతిమానసాహసముతో నీనాటకమును రచించిన శ్రీ కోటమర్తి చినరఘుపతిరావుగా రాంధ్రలోకమునకు వంద్యులు.

భారతకూలంకషవ్యాఖ్యానరచయితలగు మహామహులు, మహాభారతమీమాంసకర్తలగు విద్వాం

సులు, భారతపరిశోధకులగు పండితులు, ననేకులున్న పుడు ఈ సుయోధనవిజయమునకు నేను పీఠికవ్రా యుట వింతయె. అయినను నా యోపినకొలఁది యీ గ్రంథమునకు ప్రశంసక విమర్శనము వ్రాసినాఁడ. ప్రా జ్ఞులు మదీయావజ్ఞతల మన్నింతురుగాత !

కాకినాఁడ.
20-7-27

గరిగిపాటి రామమూర్తి. బి. యే.

వరా:— కొన్నిప్రతులలో 28 వ పేజీలో 12 వ పంక్తిలో అంబికకు మారుగ నంబయని పొరపాటునఁ బడినది.

శ్రీరస్తు

సుయోధనవిజయము.

నాంది

ఉ॥ కౌరవపాండవప్రతతి కారణమున్గొని భూమిదేవి
కిన్ భారమువాపగా మదిని పంతమునట్టి నరేంద్రము
గిట్టియే కూర్మిరమొ మంచియొాపుడమికోమలిం
గీర్తియు పాండు పుత్రభూవీరులకిచ్చి మెప్పుగను
విష్ణుఁడు సభ్యులనోముగాపుత౯.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి)

సూత్ర:-ఓనటీ! ఇటురమ్మ

నటి:-ఊరక పిల్చితిరా?

సూత్ర:-ఏమి? ఊరక రమ్మనుదునె?

నటి:-కాకున్న నిప్పుడేకద నేనుబోయితి నింతలోనే
పనియేమి గలిగె?

సూత్ర:-ఊరక కోపించుటొప్పునే. పనిగల్గియే ని
న్నుఁ బిలిచితి.

నటి:-ఏమిపనియొ సెలవీయవేడెద.

సూత్ర:-చెలి! యిటుచూడుము. ఈ సభాసదులంద
రేల వచ్చియుండిరో యెఱుగుదె?

నటి:-ఓహో! తిరిగి వీరికై నన్ను రమ్మంటిరా?

సూత్ర:-లతాంగి! నిజమందులకె నిన్ను నేఁబిలచినది సభాసముల హృదయపద్మములను వికసింపఁజేయు నవీననాటకరాజ మేదియైన నొండు గ్రహించి యిపుడె యాడదలఁచితిని.

నటి:-ఓ నట్లు చేయవచ్చును కాని మీరు దేనిని గ్రహించి యాడనెంచితిరో నే నెరయఁగ వచ్చునా?

సూత్ర:-నీ సహాయ్యముఁగోరి నిన్ను బిలువ అరయ గవచ్చునా యని యడిగెదవేల? వెలఁది! సుయోధన విజయమనెడి యొకక్రొత్త నాటక మొకకవిరచియించె

నటి:-ప్రజలు సుయోధనవిజయమనిన ఆసుయోధ నుఁడేడ? ఆహవమున గెల్చుటెడ? సత్యేతరంబిదియ టంచు తలఁచెదరేమొ?

సూత్ర:-పరిదర్శనమును వీరు శాంతముగను మరి సాంతముగను నరసిన దప్పక ననుమానములు తీరు సత్యము గ్రహియింపజాలుదురు.

నటి:-మహాభారతచరిత్రమంతయు నేటి కసత్యమై యొసగుటసంభవంబు, వ్యాసుఁడంతటికవిపక్షపాతంబున పాండుపుత్త్రులకెల్ల బవరమందుజయమయ్యె కౌరవ సంతతి కపజయమును గల్గె నని సత్యమును మఱుంగు

బెట్టి యసత్యము నిస్తులబ్రికటించెనని దెల్ప వినువారు నరయువారు నవ్వరే. మంచి దీనాటక మాముటకంటె బ్రదర్శింపకుంట మేలు.

సూత్రి:-పాండవవంశంబువాఁడైన జనమేజయుని రాజ్యపాలనముఁనలిఖింపఁబడినట్టియామహాభారతంబున గవి యా రాజవంశీయులందున్న గోరంతధర్మము కొండంత పెద్దజేయుచు సుయోధనుని మహోన్నత గుణములను మరియు ధర్మములను మరుఁగుఁ బెట్టెననిన యసంభవంబగునె? చెలియ!

నటి:-పోనింము. మనకిప్పు డితివృత్తముఁ గూర్చి వాదించుకొననేల ? పండితవరులగు సభ్యు లీవిషయము నుగ్రహించి విమర్శించెదరు. కవి మాట ?

సూత్రి:-కవియుమనకుపరిచితుఁడు. మనుచరిత్రము పై శశాంకవిజయముపై సరసమైన ఖండనముల వ్రాసి గణుతికెక్కె. మరియు నతఁడు ప్రతాపసింహాయను నాటకమొకటి రచియించె. కాన నతని కావ్యమిప్పు డుసభ్యులకింపుఁగూర్చు.

నటి:-అతఁడా ! మన బ్రహ్మయార్యుని యల్లుఁడు కోటమర్తి చినరఘుపతి. తెలిసె:—

IV

సూత్రి:-తన్వి ! దానినిటుఁ బ్రదర్శించిమెప్పొందవలె గాన నీవు సత్వరము నఁజని నటకుల కిదిచెప్పి నాటకము సిద్ధపరుపుము నే పోయివచ్చెద చెలి.

నటి:-ఈరీతి నాటక మీసభ్యులకు మోదమొన గూర్పలేదేమొయని తలఁచెద.

సూత్రి:-మంచిచెనుగుల రెంటిని మెంచిచూపు
నిట్టి కావ్యంబు సభ్యులనెట్టయెదుట
నాట్యమొనరించి చూపిన నాతి వీరు
సంతసింతురుగాని యసహ్యపడరు.

[సభ్యులపైఁ బూలఁజల్లి నిష్క్రమింతురు.]

శ్రీరస్తు

సుయోధనవిజయము.

ప్రదేశము :- ద్వైపాయనహ్రదప్రాంతము.

ప్రవేశము:— సుయోధనుఁడు. పాండవపంచకము.

కృష్ణుఁడు. బలరాముఁడు.

—:సుయోధనుఁడు:—

దేవకీనందనా ! తీవ్రఘాతంబునఁ
దెగిపడు ననుజేరి వగపుదక్కి
నీయంత్యవాక్యముల్ నే వినఁగోరితి
వనిబల్కితివి యిదె యాలకింపు
భారతయుద్ధంబు ప్రభవించె నీమూల
మున, పాండుసుతులు నేమును దలంతు
మీావ కారణమంచు, నీవ ఘనుండవు
రాజ్యాంగవేత్తవు, రాజ్యమెల్ల
నెట్టులైన పాండుభూమీశుల పాల్జేయ
కంకణంబును నీవ గట్టుకొంటి 5
సూది మోపినయంత చోటైన లేనట్టి
పాండురాజులకీవు భరతవర్ష

మెల్లనొసంగితి, నీప్రజ్ఞ నీకగు
నీ చేతిలావున నిగ్రహింపఁ
బడితిని, పాండుభూపాలబలమును నే
బాటింపగాలేదు, వారు ఖలులు
అన్యాయశీలురై యక్రమయుద్ధంబు
జేసి నన్గెల్చిరి, సిగ్గులేక
సింహాసనంబెక్క సిద్ధమైయుండె నీ
ధర్మసుతుఁడు రేపు, తనదు ప్రజ్ఞ 10
విజయకారణమంచు విఱ్ఱవీగెడు, నీవు
కయ్యంబులో నన్ను కడకు దెచ్చి
ధర్మజు కిడఁ గూడు తగుదని భుజియించి
రాజ్యమేలగనున్న ప్రభు వతండు
నాచేతనో గాక నీచేతనో భువి
భరణంబు గ్రహియించు బ్రదుకెగాని
భుజబలోపేతుఁడై పోరొనర్పఁగ గెల్చు
కొను కూడు తిన నోచుకొనఁగలేదు
అట్టి యభాగ్యుల కంతశక్తియు నీవు
ధారపోసినది వ్యర్థంబుసుమ్ము 15
ధర్మజుం డితఁడంచు ధర్మరాజంచును
బిలువంగఁబడు మాయవేషమునకె

ధర్మంబునుండి యధర్మంబు బుట్టును
వెలుఁగువలన నుద్భవించు తిమిర
మతిశయశృంగారమందు వైరాగ్యంబు
వసదంబుల నశనిపాతములును
పరిభవించుచుండ, సంభవముగాదె యితని
యాహ్వాయమది మృషయోట కృష్ణ!
విరటుకొల్వున వీరు వేసిన వేషముల్
సహజంబులై యొప్పసాగె, గాన 20
బరిహ్మభేద్యంబుగా బరిదుకంగఁగల్గిరి
యజ్ఞాతవాసదీక్షాంత మందు
నజుకు, నీనాఁడు నీపటిమచే జయమంది
యును, వారు రుదరిభూమిని గరిహించి
యేలుకొందురుగాక; యిక్షురసంబెల్ల
నే గొరిల తచ్ఛేష మీా నృపాలురకు
రకుఁ జేరె, భళిరె! యీా పరిభువుల యేపున
కదె చాలు కాఁబోలు, నంతయేల
సకలవేదంబులఁ జదువుచు దీక్షతో
జన్నంబు లెన్నేని జరుపుకొంటి 25
ధనలక్ష్మి దరిఁజేరి తాండవం బాడుచు
నవని నృపతుల జోహార్లగంటి

జనుల నాజన్మాంతమును నేను రారాజు
నై యేలి మన్నన లందుకొంటి
దుర్మదశాత్రవదోర్బలగర్వని
ర్వాపణంబొనరించి ప్రతిభఁగంటి
శాత్రవతతిచేత క్షతిప్రియార్థంబైన
మరణంబుఁ గననుంటి మురియుచుంటి
మిత్రబాంధవులతో మేదిని విడనాడి
స్వారాజ్యమేలంగఁ జనుచునుంటి 30
నట్టి నాకు మరి మీ యత్యాప్తులకు నెన్న
హస్తిమశక భేదమరయఁ గలదు
ప్రభవమందినదాది పాండవుల్ శ్రమలొంది
వనములఁ బదిరెండు వత్సరములు
తలఁదాచుకొని తుద ద్రౌపదితోఁగూడి
యజ్ఞాతవాసంబునందు నుండి
యుద్ధంబునందున యోధానయోధుల
బంధుమిత్రాదుల భవ్యుల గురు
వుల పుత్త్రులను గోలుపోయి తమ రథగ
జాశ్వపదాతిసైన్యంబులెల్ల 35
తుత్తుమురులుగాఁగ పెత్తనంబులను కృ
శించు విధవలపైఁ జేయుచుండిఁక.

—: కృష్ణుఁడు :—

అనిలోన జయమందు టదియెల్ల ధర్మంబు
కావున ధర్మమే కడకు గంటి
ఘోరపాపాత్ముల కూ్రరుల నేగతి
నైనను దండింప నగునుగాన
పాండవులను నీవు పరిభవించినయట్టి
పాపివౌట నని నీపాట్లు గలిగె
భీముని బాధించి విసమిడి జంపగా
నీరంబులసుదో్రయ నేరమయ్యె 40
మాయజూదంబున మహినెల్లగాంచంగ
నన్యాయమార్గమం చనగనగును
పాంచాలి దలవట్టి పదిమందిలో నీడ్వఁ
దగదని వారింపఁదగదె సభను ?
వనవాస మజ్ఞాతవాసంబులకునెన్న
కారణంబైనట్టి ఘనుఁడవీవ
కావున నీయెడఁగావించు కార్యంబు
లెవ్వి, యధర్మమై యొసగవెపుడు
తగు నధర్ములనెప్డు తగ నధర్మవిధుల
శిక్షింపఁజేయుట చెల్లుగాన 45

ధర్మయుద్ధంబులో ధర్మమార్గంబున
దండించి నిను వారు ధరనుగాంచి
రనిలోన దెగితివి యంత్యంబునందుంటి
వనఘుల నిందించు టఘముగాన
నంత్యమందైన నను నఘముఁలఁజేయక
ధర్మపరతనున్నఁ దనరు సుఖము.
అనిలోనఁ గూలితివను రోషమును వీడి
ధర్మంబువలుక సంతసముగాంతు
దైవముఖముఁజూచి ధర్మంబు వలుకుము
కొంత శాంతము సమకూర్చుకొనుచు. 50

—: సుయోధనుఁడు :—

చిత్తశాంతత నాకు చేకూరె నిప్పుడు
సర్వసత్యంబులనిర్వచింతు
పాండవపక్షంబువాఁడవే యైనను
ధర్మంబు గ్రహియించు దలఁపుగలిగి
తత్పక్షముననుండి దలఁచుచు నొకకొంత
ధర్మబుద్ధిని దాల్చి దనరుచుండు
పక్షపాతంబుచే వర్ధిల్లదు నిజంబు
పక్షపాతి కెట దృక్పథము వేఱు

ఏకాక్షిదృక్పథ మేనాను సరికాదు
వానిగతినిఁజెందు పక్షపాతి 55
ప్రకటధర్మాధర్మపక్షంబులనుగాంచి
ధర్మంబుదెల్ప నుద్యుక్తుఁడైన
ప్రభువెప్డు నుభయులపక్షంబులనుగాంచి
ధర్మంబు దెల్పగాదగును గాని
యొకపక్ష మాలించి యూరకుండెడువాఁడు
తీర్పరికాగ యత్నింపరాదు.
ఒక పక్షమునుదాల్చి యుర్వీశ కెగయంగ
యత్నించి బరువిడు సండజంబు
లేమార్గమునగాని యెగురంగలేనట్లు
పక్షపాతియు ధర్మపథము గనఁడు 60
ఉభయపక్షంబుల నూతను గ్రహియింప
ధర్మమార్గంబునఁ దరలనగును
పాండవపక్ష సంబంధములనువీడి
నన్ను నీవానిగ నెన్నుకొనుచు
నాపక్షవాదముల్ న్యాయమార్గంబులై
వర్తించుచున్నవో, బాసి యక్ర
మంబులై ధర్మేతరంబులై యున్నవో
విని దెల్పుమపుడు సవిస్తరముగ.

భారతవర్షంబు పాలించు పతిలేమి
వ్యాసమహర్షిచే వంశజులను 65
బడయంగనెంచి మావార లంబికయను
నా పితామహిఁ బంప నాటిరేయి,
పరిభవించె మాతండ్రి వారికి, జాత్యంధ
తాదోషమునజేసి తండ్రికపుడు
రాజ్యార్హత నశించె, రాజుగా వలెనంచు
కోరికదళుకొత్తఁ గొడుకుఁ బడయు
మనిజెప్పి యంబాలికనుబంప పాండురా
జుద్భవించెనుగాని, యొడలు పాండి
మముగల్గ నతఁడును మహి నేలరాదంచు
ధర్మసందేహ ముద్భవమునొందె 70
కావున మావారు కడ కంబికనుదెచ్చి
తనయునిఁ బడయుమంచనుప నామె
మునిపతిఁజేరక తనదాసిఁబనుపంగ
వారికి విదురుండు పరిభవమందె
నన్యయోనిజుఁడెన్న నవనినిభరియించి
పాలింపరాదంచు పలికిరపుడు
కావున రాజుగా కడవాని దప్పించి

ధృతరాష్ట్రపాండుసుధీనిధులను
నొక్కనిజేయంగ నుత్సహించుచు వార
లుభయులు దగ నెనర్పులనుచుఁ దుద 75
నగ్రజన్మం డౌట నధిపతి ధృతరాష్ట్రుఁ
డౌనంచు వచియించిరపుడు, వారు
పాండురాజునుబిల్చి ప్రభువైన ధృతరాష్ట్రు
పాలనంబుననుండి వానికీవు
సైన్యాధికారివై సంరక్షణముసేసి
వినయవిధేయత్వమునఁజరించు
మనుచు దెల్పిరి, కాన యజ్ఞాదిక్రతువుల
నాచరించెడివేళ నధికభక్తి
దిగ్విజయంబులఁ దెచ్చినధనరాశి
మాతండ్రికిచ్చెను మహితయశుఁడు 80
అగ్రజన్మనిఁగొల్చి యధికసుఖంబున
పాండుభూపతి దివిఁబడసె నంత
పదపడి పాండవుల్ పాలుపంపులటంచు
బాధింపఁదొడఁగిరి వారమమ్ము
కలకాలమునుండి కౌరవరాజ్యంబు
పాలుపంపులు లేక పరిబలుచుండె
నవిభక్తరాజ్యంబుగ విరాజిలుటఁజేసి

పాండవు లీనాఁడు పాలుఁగోర
కౌరవరాజ్యంబు ఖండంబులనుజేయ
ధర్మవిరుద్ధమై దనరుగాన 85
పాండవపతులకు పాలీయకుంటయే
పరమధర్మముగాదె; పాండునృపతి
యే గోరలేనట్టి యీ రాజ్యభాగంబు
పాండవుల్ గోర సద్వర్తనంబె
అవిభక్తరాజ్యంబు నందుండి యర్ధంబు
పంచియిచ్చిన మాకు పాడియగునె
పూర్వమర్యాదలఁ బూజింపవలె ప్రజ
పోషింపవలె రాజు, పూర్వవిధుల
ధర్మంబు బాటింపఁదగునెప్డు, సోదరు
లకు నొకనూత్నధర్మంబుగలదె? 90

—:సహదేవుఁడు:—

దాయభాగవిభాగధర్మంబులకునేమి
భీముని బాధింప వెడలుటెల్ల
ధర్మంబె నీకు?

—:సుయోధనుఁడు:—

అధర్మముకాదది
పిననాటనుండియు వేవిధముల
నవమానితులఁజేసి యలయించె మమ్మెల్ల

బలశాలి తానని పరిబలగర్వ
ముననుండె, నయ్యాటలనువంక బాధితా
త్ములఁజేయ సహింపఁదలఁపులేక
భీమునిఁ బరిమార్ప విశ్వప్రయత్నముల్
చేయుట దోసమై చెలఁగగలదె.   95
ఎన్నెన్నివిధముల నీభీము జంపింప
యత్నించినను చావునందఁడయ్యె
చేసినయత్నంబు శిథిలమైపోవంగ
రోషంబుపెల్లుబ్బె రూపుమాప
పరిభవదావాగ్ని ప్రజ్వరిల్లుమనుండ
భరియించి నరుఁడిలఁబ్రదుకలేఁడు
రాజవంశంబునఁ బ్రభవించియును నేను
పరిభవంబునుబొంది బ్రతుకఁగలనె ?
ఈరణంబునకద్ది కారణంబని యెట్టి
ప్రాజ్ఞులైననూ దెలుపంగలేరు.   100

—: నకులుఁడు :—

భీముని బాధించువిధముప కేమయ్య
ధర్మజు యువరాజు దగి గొనర్చ
నీ తంత్రితలపెట్ట నీవు వారింపవె

కూడునే నీకిట్టి కీడుసేయ
పితృపితామహులచే భృతపూర్వమై క్రమా
గతమైన రాజ్యంబు కరమునెమ్మి
పాండుసుతజ్యేష్ఠు పాల్జేయకుండుట
ధర్మవిరుద్ధమై దనరుగాదె ?

—: సుయోధనుఁడు :—

కురువంశజులకెల్ల మరి ధర్మజుఁడె జ్యేష్ఠుఁ
డనుమాట నిర్వివాదాంశమెపుడు. 105
మును కురువృద్ధులు మొదట మాత్రిండిని
రాజుగాజేయంగ రహినిజెందె.
పాండురాజును తన బలపరాక్రమములఁ
గెలిచి తెచ్చినభూమి చలమునఁగొను
కప్పంబులెల్ల నగ్రజునకు వినయవి
ధేయత్వమునను భక్తిని నొసంగె.
కావున పితయు నఖండరాజ్యంబున
కును రేడుగానుండి జనులనేలె
నాచక్రవర్తికి నౌరసపుత్రుండ
యువరాజు నేనౌదు నుర్వినేల. 110
ధర్మజుండిక నగ్రతనయుండు పాండురా
జునకుగానఁ నతఁడు తన జనకుని

సోత్తును కెవ్వఁడు పెత్తనంబునుగల్గి
వర్తింపవచ్చును, పాండురాజ
పుత్రులు ధృతరాష్ట్రభూమికి దాయాదు
లెన్నఁడు కాఁజాల రిదివిదంబు.

—: అర్జునుఁడు :—

మీసర్వరాజ్యంబు మేము గోరగలేదు
నీకెగ్గు దలఁపంగ నేరలేదు
అన్నదమ్ములమయ్యు పరయూక మమ్మావు
సొంపంగఁజూచుట యొప్పునొక్కొ? 115
లాక్షాగృహంబున నంపిల్లి పావక
జ్వాలల మమ్మెల్ల చంపఁదలఁచి
తలఁచిన కార్యంబు తప్పిపోయెనటంచు
మాయజూదంబున మహి గ్రహించి
యధిక బాధల మమ్ము నలయింపఁజూచితి
వదియును ధర్మంబె యనెదవీవు!

—: సుయోధనుఁడు :—

పినినాటనుండియు భీముని చేతిలో
బాధింపఁబడితిమి పలువిధముల
భుజబలంబుననమించి నిజశక్తి నన్నెల్చ

కావున క్రోధంబు కడలుముట్టె. 120

పగ బుట్టరాదెప్డు పరిభవుల మధ్యను

పగఁ దీర్చుం నిగాని పరిబలరాదు

పగఁ గల్గువారలు పరిబలుచుండెదరేని

పామున్న యింటిలో బరిబలుటెయగు

పగను సాధించి స్వేచ్ఛగబరిమకంగనౌ

సాధింపలేకున్న సమయవగును

బలహీనుఁడగు శత్రువధియింపననువగు

బలవంతుతో బోరవలవదెపుడు

శాత్రివ్రం జెప్పును సముఁడౌట ధర్మంబు

శత్రుఁడై లేకుంట చాలమేలు 125

అధికుఁడైన విరోధి నన్నిమార్గంబుల

దండించుటెల్లను ధర్మమెందు

నాత్మరక్షణమెప్పు డన్యాయమనరాదు

నా క్షేమగతినేగ నాకె తగును

పగతుండు భీముండు పగగల్గె నామది

పగతుని దునుమాడఁదగును గాన

కలిగిన సర్వమార్గంబుల వధియింప

దలఁచుట మాకెప్డు తప్పుగాదు

ఈ భీముఁ బాధింప నిదె కారణంబెందు
నతనికి తోడైన నందరంతె. 130
మాయజూదంబనుమాట యసత్యంబు
ఇది మాయయని మీకు నెపుడుతోఁచె
జూదంబునకుముందు శోధించి పాచిక
లాడంగవలసె మీయన్న యపుడు
తనచేత పాచికల్ తానె గ్రహించియె
తాఁ జూచుచుండంగ దానెయాడె
తన కోటమిగలిగెనని జెప్పె తాఁదెచ్చి
సర్వంబు మాచేత జక్కనుంచె
నొకయాట మోసిన నూరకుండకతాను
చివరంట నాడంగఁజెలఁగె నతఁడు 135
పన్నిదంబులనుంచి పలుసారు లాడంగ
నోడిపోయెనుగాని యుత్సహించె
నాటగెల్చిన దాను నఖిలరాజ్యంబుల
గ్రహియించి యేలుకోగలఁడె యపుడు ?
ఆట మోసముఁజేసియనుచితమ్మాతమై
తాఁగెల్వ ద్యూతంబు ధర్మమగునె

—: భీముఁడు :—

జూదంబు మాటకు పోదెంచెప్పితి చాలు
నా నుడివిని సమాధానమిమ్ము

ధరఁ బతివ్రతయన ద్రౌపదికే జెల్లు
పరిభవించుటనామెఁ బాడియగునె ? 140

—:సుయోధనుఁడు:—

అరయుము తద్విషయంబెల్ల నెఱిఁగింతు
ద్రుపదరాజేంద్రుఁడు ద్రౌపదికి స్వ
యంవరపరిణయం బాచరింపఁదలంచి
యఖిలరాజన్యుల నర్థిబిలచె
బ్రాహ్మణవేషముల్ వఱలంగ మీరేగ
క్షత్రియార్హంబుగఁ జనితిమేను
మత్స్యయంత్రంబును మహిఁగూల్చె నరుడంత
ద్రుపదరాజేంద్రుఁడు ద్రౌపదిగన
సితపుష్పదామంబు చెలువ ద్రౌపది తెచ్చి
యర్జును కంఠంబునందు నుంచె 145
దాన నర్జునునకు ద్రౌపది భార్యయై
వెలయుట యేరికివింతగాదు
అర్జునుండట్టుల నతివను గొనిరాగ
పాలుపంపకమయ్యె పడతియపుడు
ఏధర్మశాస్త్రంబు లీయింతి యుద్వాహ
మున కనుమతి నిడవనుట నిజము

ఏదేశమందున నిట్టి యాచారంబు
కలదని జెప్పంగఁగడఁగ రెవరు ?
స్మృతులందు శ్రుతులందు జెప్పలేదీ వివా
హముఁగూర్చి శాస్త్రదూష్యంబుగాన 150
ఆశంకలను నేమి, యర్జునుండప్పుడు
ద్రౌపది గొనిరాఁగ దన్విఁ జూచి
మోహవిభ్రాంతులై ముగుదను బెండ్లాడ
మదినెంచి దానికి మాతకార
ణంబంచు దెల్పుట న్యాయంబె మీకు ? నే
విధమున ద్రౌపది బెండ్లియాడ
నర్హతగాంచితి ? రదియెల్ల ధర్మప
థంబంచు దెల్పఁగాదగునె మీకు ?
మత్స్యయంత్రంబును మరి మీనపోబాదరు
లొకసారిగొట్టిరే యుర్విఁబడగ 155
పుష్పమాలలఁగొంచు పూఁబోఁడియొకసారి
యెవ్వరిగళముల నిడెనె యపుడు ?
ద్రౌపదినిడనెంచు ద్రుపదరాజేంద్రుఁడు
పంచపాండవులకు బడఁతినిడెనె ?
అట్టివేడల మీర లాయింతి హస్తంబు
గ్రహియించినార లేకారణమున ?

భిక్షయటంచు నివేదించితిరట మీ
తల్లితో నప్పు డధర్మ వృత్తి
బిక్షగా నిడెనొక్క వెలదిని మీమామ ?
బిచ్చంబుగా మీరు దెచ్చుకొనిరె ? 160
అనిగెల్చి తెచ్చిన యతివబిక్షంబౌనె ?
మనుజుల బిక్షంబు మహినిగలదె ?
వెలదిని దెచ్చుచు బిక్షం బనుచు దెల్ప
నాయసత్యం బేరి నందగలదు ?
భిక్షయనంగ దల్లి విభజించుకొనుం డనె
చెలువయనంగ విభజింపుడనునె ?
సత్యవ్రతంబునంజను ధర్మజుండప్పు
సనృతంబులాడిన విని కటకట
పడెనొక్కొ ? యనృతంబువలికిన సోదరు
లనుగాంచి గర్హింపంజనెనె యపుడు ? 165
అనృతంబులాడుట సతివపాం దొనగూడ
వలదని వారించి బలికినాడె ?
గురువచనంబంచు శిరము దానొగ్గుచు
నాయింతి పొందును నందెకాని
ద్రుపదుంపు సతినీయం దొలుతనెవారింప
నగ్రజన్మువివాహమైనంగాని

యర్జునుండు వివాహమాడంగరాదంచు
సాకొండు గల్పింపఁజాలిరప్పుడు
మత్స్యయంత్రంబును మహిఁగూలనేసెడు
వాఁడెన్న ద్రౌపది పాణిఁబట్టు 170
నని మీరు వినియును నగ్రజన్ముండైన
ధర్మజునకు బత్ని దాలభింప
లేదు గావున మీరులేమ ద్రౌపదిఁగెల్వ
ధర్మజుఁబంపంగ ధర్మమగును
అప్పుడు ధర్మజుం డానాతిమన్నన
లందుకో గలిగిన నాలతాంగి
పరిణయుం బొడుట పాడియౌగాని, తాఁ
దివిరి బాణంబు సంధింపలేక
మిన్నకుండిన యప్డు మెలఁతపై నాసచే
నర్జునుం డాయంత్ర మవనిఁగూల్చె 175
అప్పుడానాతికై యందరు సిద్ధమై
పరిణయం బొడుట పాడియగునె ?
చాన వివాహంబు క్షత్రియార్హంబైన
యా స్వయంవరవిధి నగునుగాక
మీతల్లి యాజ్ఞయు మీకల్లధర్మముల్
సాకుగాజెప్పి యాచాఁగొనుట

ధర్మపథంబౌనె? ధరనిట్టివే స్వయం
వరవివాహవిధులు ? వానికేమి
అరయ స్వయంవరం బాద్రౌపదికిఁ దగు
గాని ధర్మజునకుఁ గాదు, కాన 180
నానాతితాగోరు నర్జునున కొసంగి
పరిణయం బొనరింపఁ బాడిగాని
మీయింగితంబును మేలఁతకు దెలుపక
నామె యభీష్టంబు నందకుండ
వనితఁగాంచిన మీరు వరియించి యేవ్రురు
పరిణయం బాడుట పాడియగునె ?
ధర్మంబు నరసిన ద్రౌపది ద్రుపదుమ
తంబుచే నగ్నిని ప్రభవమందె
ద్రోణుని వధియించు ద్రోణారి యొకనిని
జన్మని బెండ్లాడు చెలువనొర్తు 185
బడయంగ దలఁచి నృపాలుండు తపమును
జేయంగ వానిని శివుఁడు మెచ్చి
తగు వరంబులనిచ్చె, దాన ద్రుపదరాజు
గనె సుతుని సుతను, కాన నాని
తపమునఁబుట్టిన తన్వి ఘూఘస్సుఃను
నకు భార్యమై యుంట న్యాయమగును

ఆరీతిగానుండ నానాతి ధర్మజు
కర్ధాంగి యాటచే నబలజన్మ
కారణం బెన్న భగ్నంబుగాఁ జొచ్చె, నా
శివునివరంబు లు జేరెఁబదను 190
శైవనిర్దిష్టంబు తప్పె నీనాటికి
పురుషప్రయత్నంబు భువిని గెల్చె
పాండుసుతు లొనర్చు పాపంబులందెల్ల
సగ్రిగణ్యంబయ్యె సతివ గొనుట
వారిమాట లటుంచి పరమపతివ్రిత
యనిజెప్ప ద్రౌపది యద్భుతంపు
చరితంబు దెల్పెద సావధానంబుగ
పూర్వవృత్తాంతంబు పొలుపు వినుఁడు.
పూర్వజన్మంబులోఁ బొలఁతి మౌద్గల్యుని
భార్య యాయెనటంచు వ్యాసుఁడనడె? 195
అప్పుడామౌద్గల్యుఁ డధికరోగంబున
బాధ లొందుచునుండ పడతి యపుడు
వానిని యుపచార వర్తనాదికముల
దనుపంగ సంతసమున నతండు
నీవు కోరెడి వరం బిచ్చెద గైకొను
మనిదెల్ప కాంతయు మదినిమెచ్చి

కామరూపంబును గ్రహియించి కామభో
గంబుల నొనగూర్ప కాంతకోరె
మౌద్గల్యుఁ డక్కాంత మదిగల్గు కోరిక
లొనరించి తుష్టుఁడై యుర్వివిడచె. 200
కాని కామిని దృష్టిగాంచంగలే దష్ట
కామజితయసంగ కాంతకు తగు
కులకాంత కామంబు గెలువంగవలెగాక
యీరీతి కామార్తి యింతికగునె?
మరియొండుజన్మంబు మానిని తాదాల్చి
కామంబుదీర్చెడి కాంతునికయి
యీశుని బ్రార్థింప నెసగెను, తుచ్ఛమౌ
కామంబు దీర్చెడి కాంతునికయి
యేనాతి బ్రార్థింప దీశుని యేనాడు
అందులకై జన్మలందరెవరు. 205
ఈకాంత ప్రార్థనలీశుండు వినుచు సా
క్షాత్కరింప, మగువ సంభ్రమమున
పతిపతియని తాను పలుసార్లు పలవించె,
భగవంతు దర్శనభాగ్యమబ్బ
మోక్షంబు గోరక ముగుదయు కామార్త
యై తాను పలవింపనగునె? శివుఁడు

దయగల్గి తన్వికి దర్శనంబిచ్చిన
చిత్తశాంతంబును జేర్చుకొనక
సంభ్రమింపఁ దగునె, సాక్షాత్కరించిన
శివుఁ డీమెవాక్యముల్ జేరి వినఁడె ? 210
భగవంతు దర్శింప భక్తియు భయమును
ప్రేమయు విడనాడ వెలఁదికగునె ?
కామాంధురాలైన కాంత యీమెయటంచు
వనితకు వలసిన పతుల నొసఁగె
దానిచే మీరలు తన్వికి పతులైరి
కాంత కామార్తిని గడవబెట్ట
ననుచు వ్యాసుఁడు దెల్పె యతివచరిత్రంబు
నత్యద్భుతంబుగా నలరుదాని
ఇహలోక సౌఖ్యంబు నింతి వీడగలేక
మూఁడుజన్మంబుల ముగుడ దాల్చె, 215
నింద్రియంబుల గెల్వ నెఱుగని యీకాంత
మీతోడ పొత్తుండి మెలఁగగలదె ?
ఈలేమ కామార్తి యెఱుగదు తనహద్దు
విశ్వనింద్యంబుగా వెలయుచుంట
నంతకామార్తయా యతివ మానసమెప్డు
వ్యభిచరింపక యుండు టరుదుగాన

తగ పతివ్రతయంచు ద్రౌపది ననగాదు
కులసతి గాదట్టి కోమలాంగి.
తన స్వయంవరమందు దాగోరె నర్జును
నీరీతిబెండ్లాడె నితరపతుల? 220
తనప్రేమబోబాలు ధర్మజున కొసంగి
పరిణయం బాడ సంబరముపడెనె ?
పుష్పదామంబు నేపురుషునకు గ్రహియించె
నతఁడె భర్తయటంచు ననఁగదగును
కడమవారందఱు కాంతకు నుపపతు
లట్టివారిని బొందు నతివనెపుడు
తగ పతివ్రతయంచు ధర్మజ్ఞులాడరు
కులసతిగాదట్టి కోమలాంగి
అర్జున గోరుట యటులుంచిఁ ధర్మజు
పట్టమహిషియైన పడతియయ్యె, 225
జూదంబున నతండు సుదతినిగోల్పోవ
తనోడి ననోడఁదగునె యంచు
సభవారిబ్రశ్నింప సాహసించెను గాని
యప్రస్తుతంబని యరయ బోదు
పట్టమహిషి యయి ప్రజల పాలింపంగ
సిద్ధమైయుండెడి చెలువయెపుడు

పతితోడ కష్టముల్ భరియింప సిద్ధమై
యుండంగవలె గాని యూరకున్న
యతివ పతివ్రతయని ప్రాజ్ఞులెన్నరు
అనాతికులసతి యనగ దగను. 230
కష్టకాలంబున గడగండ్లఁ బడలేక
ద్రౌపది యీరీతి దలచెగాక
బహుపురాణంబుల వనితలఁగాంచమే
వారెల్ల రీగతిఁ బలికినారె ?
ధర్మంబుగాదంచు దమయంతి బలికెనే
తనపతి యోడ జూదంబునందు ?
శ్రీరామచంద్రుని సీత వెన్నంటదే
ఘోరకాననమందు గ్రుమ్మరిల్ల?
లేమ చంద్రమతి హరిశ్చంద్రుతో నేగు
టన్యాయమంచు దాసనియెనొక్కొ? 235
ధర్మజుం డానాఁడు ద్రౌపదినొడ్డు-చో
ధర్మేతరంబని తన్విబలికె,
జూదంబునాటికి సుదతి ధర్మజునకు
నర్ధాంగియై యలరారుచుంట
మఱచెనో, పతియయ్యు మహి గోలుపోవంగ
ధర్మజు భర్తగా దలఁపఁబోదొ?

ఆరీతి తనభ ర్త నరసెడి కాంతను
కులసతి యన రెట్టికొలమువారు
ధర్మశాస్త్రంబందు ధర్మజుండెక్కడో
ద్రౌపది యెక్కడో ధర్మరతుల 240
కెరుగంగ రాదొకో? యింగితజ్ఞుకు పయి
యర్ధాంగి కిట్టుల నధికుఁడైన
భర్తయాజ్ఞను దాటఁ బాడియే, పదపడి
సభలోని భర్తను సాహసముగ
నారీతిఁ బ్రశ్నింప నగునొకో సతికెందు
పతియాజ్ఞఁ దాటెడి పడతి నెందు
దగ బతివ్రతయంచు ధర్మజ్ఞులాడరు
కులసతి గాదట్టి కోమలాంగి.
తనోడి ననోడ ధర్మంబుగాదని
ద్రౌపదియనుట యధర్మమెందు 245
సన్యాసికిని బానిసకు నోడిపోవబ
డినవానికిని యిది తనది యనెడి
యధికార మావంతయైన నుండదనుట
జగమెఱింగిన యట్టి సత్యమయ్యు
లేమ చంద్రమతి హరిశ్చంద్రుఁడమ్మగా
చంద్రమతికి నెట్టి శాస్త్రసమ్మ

తం్రబైన నధికారధర్మంబు లేమియు
నేరీతిసుతను లోహితుని గొంచు
బోవంగజాలెనో పూంబోడి నారీతి
ధర్మజుం జోడంగదగును గాన 250
నువిదన్రైచిన ప్రశ్న ముత్తము దాంపత్య
లక్షణమందున లక్ష్యముంచి
చూచుచో నదియెల్ల చోద్యమై యప్రస్తు
తంబునై మరి యసభ్యంబునగుచు
నుండెనుగావున నువిద ప్రతివ్రత
యనిజెప్ప సాహసంబగును నెపుడు
అట్టిద్రౌపది మీరలందరు జేపట్టి
కులసతి యిదియంచు గొప్పచెప్ప
నాకాంత తనమేర నరయంగ లేకుండె
తనయంతవార లీధరణి లేర 255
టంచు మమ్ముల పరిహాసంబు జేసెను
మయసభాలోకనమయుల మాట
కులసతి యేనాడు తిలకించి యితరుల
పరిహాసమును జేయ బాలుపడదు
వావికి మఱదినై వఱలుచుండుటజేసి
యారీతి జేసె నంచనిన, నాడు

నాఫాలభాగంబు నవ్యమణిస్థంభ
మునను దగిలి నొవ్వ ముగుద జూచి
పరిహాసించెనుగాని బాధంవంబరసెనే
యిదియెల్ల ధర్మమై యొసఁగగలదే? 260
పగవారు బాధింపబడినప్పు పరిహాసిం
తురుగాక, బంధువై మఱియు మఱఁది
యైయుండి బాధల నందెడు వేళల
పరిహాసమునుజేయ పాడియగునె?
అరయుడు మఱఁదిగా నతివయా సభగాం
నాయింతిఁ బూజింపనగునె సభను?
ఆమెకు నేనెంత యాప్తుండనో నాకు
నామెయు నంతయే యాప్తురాలు
ఆనాటినుండియు నానాతిపై ద్వేష
మధికంబు గాజొచ్చె నాత్మ మీారు 265
జూదంబులో నోడ సుదతిని మావారు
రమ్మనిబిల్వంగ రాకనిలచె
బంధుజనంబుచే పరివృతంబైనట్టి
సభలోనికినిరాక చాననిలచె
మానినిరాకుంట మావారలొక్క
తివిరియామెను గొనితెచ్చినారం

లప్పు డధోసీవిన్మైనట్టి యాకాంత
వస్త్రంబుతనయంతఁ బడెను క్రింద
నంతమాత్రంబున నతివను పరిభవిం
చితిమంచు నెగ్గెత్తి చెప్పఁగకట 270
సక్రంబుగ నిది మానేరమంచుదలంప
మరయంగ నిదియ యదార్థమెపుడు

—:ధర్మరాజు:—

అతివ ద్రౌపది నట్టులవమానమొనరించి
ధర్మంబటంచును దగునెబలుక?
దానికేమాయె సద్ధర్మరతుని కృష్ణు
ననఘుని స్వయముగా ననిపినార
మప్పుడు రాజకార్యార్థులమై మేము
రాయబారంబును జేయఁదలఁచి
అతని వాక్యంబుల నాలకింపక నీవు
బంధింపఁగడగుట భావ్యమగునె 275

—:సుయోధనుఁడు:—

కృష్ణుండు చెప్పిన గీతలనట్లుంచి
యాతని నరునిగా నభినుతింపఁ
గలిగిన సుగుణముల్ గణుతింపు మొకసారి
పోనిమ్ము, చేసినపుణ్యకృతము

లేవేనిగలిగిన నెరిగింపు గాకున్న
నాచర్య లెరిగింతు నరయుఁడిపుడు
ఆనాటిరణములో నంతమొందింపఁడే
హాంసడిచకుల నన్యాయముగను
రాజసూయంబున రాజైనశిశుపాలు
నంతమొందించె నన్యాయముగను 280
భీమునితోఁగూడి వెడలుచు వధియించె
యాజరాసంధు నన్యాయముగను
కురువృద్ధు మనతాతఁ గరుణలేకయెజేరి
హాత మొనరించె నన్యాయముగను
గురునైన ద్రోణుని ఘోరమార్గంబున
నరికించివైచె నన్యాయముగను
భూరిశ్రవసుజేరి బుద్ధిపూర్వకముగ
నవనిపై గూల్చె నన్యాయముగను
నాబహిఃప్రాణంబు నామిత్రుఁగర్ణుని
హాత్యజేయుండె యన్యాయముగను 285
ఎవ్వరిమాటలకేమి? నన్నీగతి
నందింపఁజేసె నన్యాయముగను
అట్టి వానిని మీర లధికుఁడంచు వచింప
బరిహాసంతురు పెరవారువిన్న

ప్రియమునఁ దరిఁజేరి వెన్నుండు హరియని
యితనిని గొండాడుట తగు మీకె
కాని యీకృష్ణుని కడమవారందఱు
హరియని యేనాఁడు నరయరేల ?
తన్నధికుఁడటంచు నెన్నినపరులపై
దండెత్తి వధియింపఁదగునె హరికి 290
హరియైన వక్రమార్గానువర్తిగ నున్న
ప్రజలు హర్షింప రేపాటియైన
నన్యాయశీలుఁడై యక్రమపద్ధతి
జనుల బాధించుట క్షాత్రమగునె ?
సాటిరాజుల యేపు సహింపలేమని
వారల బాధింపఁ బాలుపడెను
ఈరీతి నవతారమెత్తునే హరియెప్డు ?
హరియైన ధర్మంబె యాచరించు
తగ నధర్ముని యవతారపురుషుఁడంట
అధికదోషంబంచు నరయఁదగును 295
రాజ్యాంగవేత్తగా రాణించు కృష్ణుని
హరియని జెప్పగానగునె మీకు ?
నధముల దరిజేరి యధికులఁజేయుట
ఘనకార్యమెప్పుడు, కాననతఁడు

మిమ్ములఁదరిజేరి మేదినీవలయంబు
మీచేత గెలిపించి మీకునొసగె
నంతమాత్రింబున హరియని బిలచుట
ధర్మేతరబంని దలఁతుమెపుడు
రాజ్యాంగవేత్తయే ప్రభువైన హరియైన
నవని యమాత్యుఁడే హరిదలంప 300
నన్యాయపథమున నధికులఁజేసె మి
మ్మతఁడు దుష్పథగామియై జెలంగి
కావున కృష్ణుని గణుతింపరెవ్వరు
మీరలు మరియు మీవారెగాని
శ్రీరామచంద్రుని జేగి వెన్నుండని
సాటివారలె నుతిసలిపిరపుడు
రాజ్యాంగ వేత్తయే రామచంద్రుండు, తా
నన్యాయపథముల నరిగెనొక్కొ ?
సాటిరాజులఁజూచి సహియింపలేమిని
పరరాజుల కతండు బాధలిడెనె ? 305
ఋషుల యాజ్ఞలనంది యేలె నీభువినెల్ల
ధర్మమార్గంబును దప్పకుండ
చల్లనిపాలనసౌఖ్యంబు లభియించె
ప్రజలకు రామునివలన నపుడు

కావునరాముండు కల్యాణగుణమూర్తి
గా నెన్నఁదగు మహాఘనుఁడతండు
అట్టిశ్రీరాముని హరియని బిలువంగ
నగుగాక ; కృష్ణుని యనఁగఁదగదు.
రాయబారిగవచ్చి రాజునొద్దకురాక
విదురునియింటను విడిసెనతఁడు   310
వచ్చినవానిని పంక్తికి భుజియింప
రమ్మని బిల్వంగ రాక నిలచె
పదపడి యనరానివాక్యంబు లాడుచు
జేరి నామది నొవ్వఁజేసె నతఁడు
యేరీతిగానైన నీ సంధియొనగూడు
నేమో యటంచు, నభీష్టమెల్ల
దానభగ్నంబునై దనరునేమో యంచు
వచ్చినదాదిగ పరుషవాక్య
జాలంబుచే మమ్ము చాల నొవ్వఁగనాడె
సంధి భగ్నంబౌట సంతసమున   315
వెడలె నతండును, ప్రియుఁడు మీకౌటచే
విరసోక్తులాడె మావీట నపుడు
సంధిమాటలెలేక సాహసవాక్యంబు
లాడెఁ సంధి యేనాఁడు కాదు

రాయబారిగవచ్చి చేయుసంభాషణల్
ధర్మంబులై యొప్పు దనరవలెను
ఆరీతిగాకుండ నధికారరవముల
రాయబారముఁ దెల్పరాను సభను
రాయబారంబు వ్యర్థంబునై సంధియే
స్వప్నగతంబునై వఱలుబెల్ల 320
రాయబారికి గల్గు ప్రబలలోపముచేత
గల్గుచుండును సర్వకాలములను
కావున గృష్ణుని కార్యంబు భగ్నమై
నిష్ప్రయోజనమాచు నెగడెనపుడు
కార్యభగ్నముఁజేసి కౌరవలోపంబు
వెలిబుచ్చె మీచెంత, చెలిమిగూర్ప
వచ్చిన కృష్ణుండు ప్రాణమిత్రుఁడు గాన
వాని దోషము కనంబడదు మీకు
వాని కార్యముఁజూచి పండితలోకంబు
గర్హించుచుండె సంఘర్షణంబు 325
కలిగెనుగావున, కర్ణాదిప్రముఖులు
యోధానయోధులు నుర్వీపతులు
నుభయపక్షంబుల నుండియు సమసిరి
వీరలేగ భువి నిర్వీర్యమయ్యె

నింతచేటునకెల్ల నీకృష్ణుఁడేమూల
కందంబటంచు జగంబెఱుంగు
కావున కృష్ణునిఁగట్టుట ధర్మంబె.

—: కృష్ణుఁడు :—

నన్నుగట్టుటమీకు న్యాయమైన
నౌఁగాక ; వ్యాసమహర్షి ధర్మస్వరూ
పుఁడు మహితుండు మీపాంతకరిగి 330
పోరానగూడిన పొందేదు పెంపేదు
ననిజెప్పె మీతండ్రి వినుచునుండ
నప్పుడైన సంధికి ననుమతించిన మీకు
సర్వశుభంబులు సంభవించి
యుండును, మూర్ఖత నూర్జితరాజ్యంబు
సర్వంబు నోడుట సంభవించె
వ్యాసుని నుడులకు భక్తి విశ్వాసముల్
జూపకుండుట మీరు చోద్యమయ్యె
వ్యాసుఁడంతటిఋషి పాండవపక్షపా
తంబునఁదెల్పె నధర్మగాను 335
యని యెంచితివెనీవు ?

—: సుయోధనుఁడు :—

అదియెల్ల సత్యంబు

వ్యాసుండు పాండవపక్షపాతి
పాండవపక్షంబువాఁడ వీవన గల్గు
ధర్మంబు నీదు సోదరినిబట్టి
యంతియేకాని యా వ్యాసుండు పాండవ
పక్షంబునందుండ పాడిగాదు
కౌరవకోలమున ఘనుఁడు గురువు గాన
నుభయపక్షంబుల నొక్కరీతి
నాదరించుట మేలు; ఆరీతిగాకున్న
మానంబు వహియింపనౌను గాని 340
పౌత్రుల భేదంబుపాటింపరాదెప్డు
పెద్దవారలకద్ది ప్రీతిగాదు
పాండవపక్షంబు వారెవ్వ డతనికి
నాత్మబంధులుగారు, అరయ మేము
శాత్రిపులముగాము, సర్వసంగత్యాగి
తానౌట మావివాదంబులందు
నూరకుండినమేలు, ఒక్కపక్షముఁ బూని
వాదింప నతనికి పాడిగాదు
కపిలగడ్డముదాల్చి కపిలజడలధరిం
చియు మునివృత్తిని జెలఁగునతని 345
కాలోకగతులను నరయుట మేల్గాని

కూటికై గుడ్డకు నీటుగాని
పోరాటముల నుండబోల దెపుడు; తాన్నో
క కుటుంబివలె మాదుకలహములను
పాల్గొనుటొప్పదు పక్షమొందుధరించి,
కనుక నతనిమాట వినగదగదు
ధృతరాష్ట్రి రాజుగా దొలుతఁ దాజేసియు
పాండవులకు రాజ్య భాగమందు
పాలీయవలెనంచు బలుక ౘధర్మంబు.
అవిభక్తరాజ్యంబు నందునుండి   350
పాలీయరాదను పరమధర్మను దాను
గ్రిహియించియును గోరగడిగినాఁడు
కురువృద్ధు లీరీతి గోరరేనాఁడును
వ్యాసుండు దెల్పుటఁ బక్షపాతి
భీష్ముండు ద్రోణుండు విభజించిరాజ్యంబు
పాలిండటంచును బలుకరెపుడు
మిముజేరి వ్యాసుండు మీాక్షమునునుండి
భీష్ముండు పాల్గోరె వేవిధములఁ
ననిదెల్పెననివింటి అది యసత్యంబెప్డు
భీష్ముఁడంతటివాఁడు వేవిధముల   355
మీా పక్షమునుబూని మెలఁగుచుండిన తాను

యుద్ధంబు జేయఁడే? యూరకొనునె ?
యూరకొనుటె గాదు, యుద్ధంబుజేసి మీ
వీరులఁ బోరులో పిల్కుమార్చె
దుర్జేయుఁడౌచు మీతోడ పోరాడె, తా
మీ పక్షముండిన మెలగునెయిటు ?
చెప్పినదంతయు చేసితీరెడువాఁడు
ధర్మంబు జేయంగదలఁచువాఁడు
స్వచ్ఛందమరణంబు వరియించువీరుండు
స్వేచ్ఛగాజీవించి చెలఁగువాఁడు 360
వీరుల నప్రతివీరుండు భీష్ముండు
సద్బ్రహ్మచారి సచ్ఛాస్త్రవేత్త
పితృవాక్యపాలనాభీష్టుండు భీష్ముండు
పరమభక్తుండు శుభంకరుండు
అట్టి భీష్ముడు మాకు సభయమిచ్చెనుగాని
మీ పక్షమందున మెలగెనెక్కొ ?
త్రికరణంబులలోనఁ దెలియనౌకర్మంబు
మనమును వాక్కును మాటుబెట్ట
ననువగు, కావున నగ్రగణ్యంబైన
కర్మంబుచే మన గతులుదెలియు 365
కర్మమే మదికి సాక్ష్యంబొసంగును, కర్మ

మఱియు వాక్కునకు సాక్ష్యంబొసంగు
కర్మంబునకును సాక్ష్యంబులేదిక, కాన
కర్మంబుచే నరుఁ గనఁగనగును
మాపీట భీష్మండు మసలుచు మీపక్ష
మునఁజెప్పినన ధర్మమునకు దూర
మౌగాదె; మీమాటయడుగు టసత్యము
గావలె, చెప్పిన కౌరవతతి
వినకుండవలెగాక, వృద్ధుఁడై కురవంశ
మునజ్యేష్ఠుఁడై రాజ్యమును త్యజించి 370
మాతండ్రి కొసఁగిన మహాత్ముఁడే దెల్ప
పాండవపతులకు పాలుగాక
భారతవర్షంబు పాలింపనొసఁగఁడె
మాతండ్రి మునివృత్తి మమరెబూని?
కావున భీష్మండు కౌరవసభలోన
పాండవపక్షంబు బలుకలేదు
చెప్పిన కౌరవుల్ చేయకుండుటయొప్ప
సంభవింపదుమరి, సంభవించె
నేని మమ్ములవీడి యేగడే, ఆనాడె
మమ్ములఁ బరిమార్చి మాదు రాజ్య 375
లక్ష్మిని బల్మిమైలాగితెచ్చియు మీదు

చరణసన్నిధి నిల్వఁజాలఁడొక్కొ?
ఆరీతిజరుగమి కౌరవసభలోన
పాండవపక్షంబు బలుకలేదు
కావున భీష్ముని కర్మమే దీనికి
ప్రబలసాక్ష్యంబౌచు ప్రబలుచుండె
త్రికరణశుద్ధుఁడై దేవత్వమునుగన్న
భీష్ముండె వాక్కున వేరువిధము
కర్మమున మఱొక్కగతి నేగెనని బల్క
సత్యేతరంబైన సాహసవచ 380
నంబుగాదె యిటు లన్యాయముగాబల్క
వ్యాసమహర్షి సద్వర్తనమును
గూర్చి తెల్పెదవిను, కోర్కెనితని పిత
సర్వధర్మంబుల సంగ్రహముగ
నేర్పి, పై మనుధర్మనియమంబులను దెల్ప
వ్యాసుండునేర్చియు భక్తితోడ
పరనారులు పయి విస్పష్టలునైన యం
బాలికాదుల పొందువడసినాడు
సద్బ్రహ్మచారిగా జనుచున్న భీష్ముఁడ
య్యంబికాదులపొందునందినాడె 385
పితృవాక్యపాలనా భీష్టతయీరీతి

యుభయుల మధ్యను నుండెగనుము
తండ్రిమాటలఁ జవఁదాటెను వ్యాసుండు
పితాజ్ఞ పాలించె భీష్ముఁడెపుడు
వ్యాసుండు ధృతరాష్ట్రపాండురాజులఁగాంచి
యంబికఁ బంపిన నతివశూద్రి
కన్యను బొందడే కామాతిశయమున?
మొదటదానేగిన ముగుదనంబి
కమఱచెనో, లేకకామాంధతమఱచి
దాసినేయంబికాతరుణియంచు 390
గూడెనో, కనుఁడిద్ది కురువృద్ధుభీష్ముండు
కలలోన బరకాంతఁ దలఁపడెపుడు
వ్యాసుఁడెన్నినిషాద వనితకుజన్మించె
కామార్తుఁడౌతండ్రి కడుపునుండి
పూతయౌ గంగకు బుట్టెనభీష్ముండు
సత్క్షత్రియుండంచు జగమెఱుంగు
శూద్రిసంజాతులౌసూతసంజయులకు
వ్యాసుండు వేదంబులన్నిఁజెప్పె
వేదంబులనుమాని భీష్ముండుసర్వదా
ధర్మంబులను దెల్పె తగినయపుడు
ఒక్కవనితఁబొందఁ డెక్కండుక్షత్రులకు

ననుమతించెను మనవ్యాసుఁడపుడు
భీష్ముండు ద్రౌపది పెండ్లికొప్పగలేదు
కులసతియని యామెదలఁపడెపుడు
కావునవీరల ఘనుఁడెప్డుభీష్ముండు
తదుపరివ్యాసుని దలపఁవలెను
మాయుప్పుఁ దినుటచే మాపక్షముననుండె
భీష్ముఁడంచును దెల్పవెట్టిగాదె
కౌరవరాజ్యంబు గాంగేయునిదిగాని
ధృతరాష్ట్రునిదిగాదు; అతఁడెపితకు 400
రాజ్యంబొసంగెను, ప్రభువైనభీష్ముండు
తా దినకయె మాకు దయనొసంగె
నోగిరంబింత; మాయుప్పుతాఁదినునో, మే
మాతనిబోనంబు నారగించు
చుంటిమో తెలియదే యుర్విజనులకెల్ల
వినయవిధేయతల్ వీడుచుండి
విశ్వాసహీనులై భీష్మునిరాజ్యంబు
గ్రహియించిపాలించె కౌరవతతి
యనునిందపాల్జేయవ్యాసుఁడట్లనె, మరి
గాంగేయుజన్మాది కథలనెల్ల 405
దానెఱింగియు నిట్లధర్మంబులనుదెల్ప

పాడియగానొక్క మీవ్యాసునకును
కథకుండుకవియును కథనొకపాత్రిగా
నుండిన సత్యంబు నుండదదందు
తన పక్షముసనుంచు ఘనతయుకీర్తియు
మరిలాతివారికి మసినిబూయు
తన పక్షముసనుంచు ఘనజయాదులనెల్ల
పరులకపజయంబు ప్రాప్తిజేయు
కథలోనిపాత్రిగా కవియున్నతనపక్ష
విజయంబువర్ణించు వేవిధముల 410
కథగమనికమార్చు, కావ్యంబునందలి
యితివృత్తమెల్ల గ్రహించి ధర్మ
మంతయు తనదిగా నందులిఖించును
కావున సత్యంబుగాగ్రిలదందు
జరిగినవృత్తంబు జరిగినరీతిగా
గ్రహియించిదెలిపెడి కవికథకులు
ధన్యులు; కావ్యంబు ధన్యతగాంచును
అందునె సత్యంబునందవచ్చు
కవిమెప్పుతీర్పరిగాఁ గాగ్రిలుచుండును
తీర్పరి వాదిగా తివిరియొక్క 415
పక్షంబునందుండి వాదించి, పదపడి

తీర్పరియైన నాతీర్పునందు
నెంతసత్యంబదియెసఁగునో, ఆరీతి
కథలో నిపాత్రిగా కవియెయున్న
నాకవిగ్రంథంబునందున నంతియే
సత్యంబుఁగననగు; సత్యరతిని
బాయుటవ్యాసుండు పాపశాంతికిదాను
భాగవతంబును వ్రాయఁదొడఁగె
ఆవ్యాసవాక్యంబు లాలింపలేదేమి
యని నీవుబ్రశ్నించు నవసరమున 420
నేనొక్కవిషయంబు నిదమిద్ధమంచును
దెలిపెద, వినుమిక త్రికరణముల
వ్యాసుండుపాండవ పక్షంబువాఁడను
సర్థంబు జగతి శిలాక్షరంబు

—: బలరాముఁడు :—

నీవాక్యములయందు నేర్పునుగనుగొంటి
ధర్మంబు సత్యంబు దనరుచుంట
కృష్ణుఁడే యాఘోరకృత్యంబులకు నెల్ల
మూలకందంబంచు మొదటగంటి
పాండవదుస్థితి భరియింపలేమి నీ
దారుణంబులజేయఁ దలఁచినాఁడు

నీయేపు సహియింపనేరమి దానిట్టి
దారుణంబులఁజేయదలఁచినాఁడు
ధర్మంబునీది, యధర్మముపాండవ
పక్షులది; కాపునవత్స! నీకు
శాశ్వతసౌభాగ్యసత్కీర్తిదాయక
స్వారాజ్యసౌఖ్యసంప్రాప్తిరస్తు!
విగతకల్మషకాశివిశ్వేశపదచింత
నానందసంప్రాప్తిరస్తు!! నీకు

—: దేవతలు :—

(ఆకసమునుండి పుష్పవర్షముఁ గురియించుచు)

సత్యమురారాజ ! సత్యమది తథాస్తు !!

(పాండవులు మోములవాంతురు)

—: కృష్ణుఁడు :—

పాండవపక్షసంబంధములను 430
ద్యజియింపలేమిని ధర్మంబువీడుచు
నీ సుయోధను వధియించినాఁడ
కలిరాజయుగనాటకంబున కియ్యది
నాందిగాఁ జూపించినాఁడ నిపుడు
భీష్మాదియోధులు విక్రమశూరులు
పరివృతులై కొల్చు ప్రభువైన

రారాజుగానుండి లక్షలకొలఁదిగా
చతురంగబలములు సంగ్రహించి
కర్ణాదిప్రముఖు లఖండసహాయ్యము
ద్రోణాదిగురువుల దోర్బలంబు 435
సమకూర్చుకొనుచును సద్ధర్మగతుఁడౌచు
సర్వసర్వంసహాచక్రతలము
కొనగోరనిల్పుచు జనులఁబాలించెడి
ప్రభువైనఁ, దానెప్డు పంతమూని
రాజ్యాంగ వేత్తయే రణరంగముననిల్చి
యుద్ధంబు జేయుచునున్న వేళ
ప్రభున కపజయంబు; రాజ్యాంగవేత్తకు
జయమును సర్వదా సంభవించు
నిదినిరూపింపంగ నేనిట్టియుద్ధంబు
నొనరించి విజయంబునొందినాఁడ 440
పాండవపతియింక ప్రభువైననేమైన
నాకేల? ఇక స్మశానంబులెల్ల
పాలించుకొననిమ్ము, పక్షపాతంబుచే
నీహత్యలెల్ల జేయించినాఁడ
ఓసుయోధన! నీవె యుత్తమపురుషుండ
వఖిలధర్మములు నీయందెగలవు

ధర్మంబువీడి యధర్మయుద్ధంబున
నన్యాయ మార్గంబు నందునిన్ను
నొంటిగా జేయుచు నుక్కడఁగించితి
నిదియెల్ల నాకృత్యమేయటంచు 445
సత్యంబు పలికె నాసహజన్ముఁడిప్పుడు
దేవతాతతియు కీర్తించెనిన్ను
నైతికవిజయంబు న్యాయంబుగానీది
ధర్మరాజునకధర్మ జయము
శాశ్వతానందంబు సమకూడునీకింక
నకలంకస్వర్గసౌఖ్యంబు గలుఁగు

—:బలరాముఁడు:—

పాండవపతులెల్ల పాపంబు బొనరింప
శపియింపకయె నుండఁజాలనిపుడు
రాజ్యాంత మందున రాజైన ధర్ముండు
సోదరతతితోడ చొచ్చుగాత 450
నరకంబు; తిరుగదు నామాట, పోయివ
చ్చెదను సుయోధనా, శిష్య! నీకు
నేయుపకృతియును నేజేయలేకుంటి
తీర్థయాత్రలయందు దిరుగుచుంట
సచ్చితానందుని సామీప్యమును జేర

నుండిన నీవె ధన్యుండవెపుడు
పుణ్యాత్ము లెప్పుడు ముందుపోవుచునుందురి
స్వారాజ్య సౌఖ్యసంపదలనంద
కడమవారందరు కాలానుగుణముగ
పోవుచుందురు వారి పుణ్యపాప 455
గతులననుసరించి, కానియీజగతిని
నుట్టిగట్టుకనెవ్వరుండబోవ
రిందరి ప్రాణంబు లీరీతి దీయంగ
ననుమతించిన కృష్ణుఁడష్టపడిన
మృత్యువీపొందు భూమీశుల మిగ్రంగక
వదలదెప్పుడు చక్రవర్తులనుచు
షట్చక్రవర్తులే సమయంగ వీరలా
శాశ్వతంబుగ నేల జాలువారు ?
ఇహలోకనాటకం బీరీతినాడియుఁ
దెరపడ నందరు తెల్లపోయి 460
మనజన్మ మొక్కెడ మనయునికియొక్కెడ
మనదృష్టి యొక్కెడననుచు మఱచి
తమలోనఁదామిట్లు మమకారములవీడి
కలహించి కూలుదురక్రమముగాను
వనములఁ బుట్టిన ఘనవృక్షములు వ్రాలి

వనములఁబడి కొట్టుకొనుచుబోయి
యేయేటనో కూడి యేయేటనో వీడి
తరలిపోవుచును సంద్రమునఁజేరు
నారీతిజనతతి నరసిన కాలప్ర
వాహంబునఁదనఁ బడిన వార 465
లేరీతినోగూడి యేరీతినోవీడి
పరలోకమునఁ జేరుదురు కడపట
కూడు నప్పుడు నొనగూడును సౌఖ్యంబు
వీడునప్పుడుమనోవీధియందు
దుఃఖంబుగల్గును, తుద సుఖదుఃఖముల్
తరలుచుండును శాశ్వతములుగాక
పుట్టినవారెల్ల గిట్టుచుందురుగాన
నీచావుకొరకుగా నేరదిలకు
మరలింపరానట్టి మరణంబు నొందంగ
నున్ననీవే చింతలొందకుండ 470
సచ్చితానందుని సంస్మరణంబున
కడమకాలంబెల్ల గడవనిమ్ము
ఇహలోకబంధంబు లేమియుఁగనకుండ
శ్రీరామనామంబు చింతసేయు

[భరతవాక్యము.]

గీ॥ మఖిలకల్యాణ గుణమూర్తి యైనరాముఁ
దలఁచినంతనెపాపముల్ తరలఁజేసి
వీరువారను భేదంబు బెట్టకెప్డు
ఉర్వి పార్థివుల నొకరీతి నోముగాత!!

[సంపూర్ణము.]

కొన్ని దిద్దుబాటులు. 1 వ పుటలో పాండప-పాండవ 24 లో అర్జున-అర్జును 31 లో సహించలేమని-సహియింపలేమిని 37 లో పాల్గును-పాల్గొను